

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การประเมินโครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน “ดาระ” สานสายใยสู่ชุมชน อำเภอควนโดน จังหวัดสตูล ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องและงานวิจัย ทั้งจากเอกสาร ตำรา วารสาร สารระสังเขปออนไลน์และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะนำเสนอตามหัวข้อต่างๆ โดยลำดับ ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับโครงการและการประเมินโครงการ
 - 1.1 ความหมายของโครงการ
 - 1.2 ความหมายของการประเมินโครงการ
 - 1.3 ความสำคัญของการประเมินโครงการ
 - 1.4 การประเมินในแต่ละองค์ประกอบของโครงการ
 - 1.5 รูปแบบของการประเมิน
 - 1.6 กระบวนการประเมินโครงการ
2. การอนุรักษ์และฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน
 - 2.1 ความหมายของการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน
 - 2.2 ความสำคัญของการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน
 - 2.3 ประเภทของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน
 - 2.4 การเสื่อมถอยของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน
 - 2.5 ขั้นตอนในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน
 - 2.6 การส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน
 - 2.7 การถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน
3. โครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน “ดาระ” สานสายใยสู่ชุมชน
 - 3.1 หลักการและเหตุผล
 - 3.2 วัตถุประสงค์ในการดำเนินงาน
 - 3.3 กลุ่มเป้าหมาย
 - 3.4 ระยะเวลาดำเนินการ
 - 3.5 สถานที่

- 3.6 งบประมาณ
- 3.7 กิจกรรมในการดำเนินงาน
- 4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 4.1 งานวิจัยในประเทศ
 - 4.2 งานวิจัยต่างประเทศ

1. แนวคิดเกี่ยวกับโครงการและการประเมินโครงการ

การวางแผนและการบริหารงานโครงการใดก็ตาม เพื่อให้งานบรรลุวัตถุประสงค์ จำเป็นต้องมีการกำหนดจุดมุ่งหมาย (Goal) และวัตถุประสงค์ (Objectives) ที่ชัดเจน เพื่อช่วยในการกำหนดคุณลักษณะของผลปลายทาง และผลระหว่างทางที่พึงประสงค์ หลังจากได้ดำเนินงานไปแล้ว ส่วนการติดตาม และประเมินผลเข้ามามีบทบาทสำคัญในการช่วยตัดสินคุณค่าของกระบวนการหรือวิธีการดำเนินงาน และการบรรลุผลสำเร็จของการดำเนินงาน การประเมินจะช่วยให้สารสนเทศที่เป็นประโยชน์ต่อการตัดสินคุณค่าของโครงการว่าจะขยายผลโครงการต่อ หรือยกเลิก รวมทั้งมีประโยชน์ต่อการพัฒนาปรับปรุงองค์กร แผน แผนงานและโครงการ (สมคิด พรหมจ้อย 2542: 27)

1.1 ความหมายของโครงการ

การศึกษาแนวคิดของนักวิชาการที่เกี่ยวข้องกับความหมายของโครงการ ตลอดจนผลงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอันมีข้อสรุปได้ดังนี้

กมล ส่งวัฒนา (2531: 6) กล่าวว่า โครงการ คือ งานหรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากรเพื่อหวังผลประโยชน์ตอบแทน งานหรือกิจกรรมดังกล่าวจะต้องเป็นหน่วยอิสระ หน่วยหนึ่งที่สามารถทำการวิเคราะห์ วางแผน และนำไปปฏิบัติ พร้อมทั้งมีลักษณะแจ้งชัดถึงจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดของเวลา เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งเป้าหมายไว้

สมบัติ สุวรรณพิทักษ์ (2531: 9) กล่าวว่า โครงการ หมายถึง กิจกรรมหรืองานที่เกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากรเพื่อหวังผลประโยชน์ตอบแทน ซึ่งกิจกรรมหรืองานดังกล่าวต้องเป็นหน่วยอิสระหน่วยหนึ่งที่สามารถทำการวิเคราะห์ วางแผนและนำไปปฏิบัติพร้อมทั้งมีลักษณะแจ้งชัดถึงจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุด เมื่อวัตถุประสงค์ที่มุ่งหวังไว้ได้สำเร็จเสร็จสิ้นลง

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2549: 115) กล่าวว่า โครงการ หมายถึง แผนย่อยซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของแผนงาน หรือเป็นกลุ่มของกิจกรรมที่จะดำเนินการในระยะเวลาที่กำหนดเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ของแผนงานที่ได้ระบุไว้

รัตนะ บัวสนธิ์ (2540: 4) กล่าวว่า โครงการ หมายถึง ส่วนย่อยหนึ่งของแผนงาน ซึ่งประกอบด้วย กิจกรรม ทรัพยากรในการดำเนินงาน และระยะเวลาดำเนินงานเพื่อการบรรลุ เป้าหมาย / วัตถุประสงค์ของโครงการนั้น

สุวิมล ศิริกานันท์ (2545: 36) กล่าวว่า โครงการเป็นแผนงานย่อยที่จัดเป็น แผนปฏิบัติการ และถูกจัดทำขึ้นมาในลักษณะที่เป็นรูปธรรม มีความชัดเจนในระดับที่สามารถ นำไปเป็นแนวทางในการปฏิบัติได้

ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 (ราชบัณฑิตยสถาน 2546: 270) ให้ความหมายของ โครงการไว้ว่า เป็นแผนหรือเค้าโครงการที่กำหนดไว้

เยาวดี ราชชัยกุล วิบูลย์ศรี (2548: 79) กล่าวว่า โครงการ หมายถึง งานหรือ ส่วนหนึ่งของงานที่ต้องกระทำให้สำเร็จตามเป้าหมายภายในระยะเวลาและวงเงินงบประมาณที่กำหนดไว้ โดยให้สอดคล้องกับข้อกำหนดอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องด้วย

สุพัทธ์ พิบูลย์ และกานดา นาคะเวช (2548: 117) ได้ให้ความหมายของโครงการ ว่าเป็นกลุ่มของกิจกรรมที่เห็นว่าเป็นทางเลือกในการยกระดับคุณภาพงาน เป็นทางเลือกที่ได้รับการ คัดสรรแล้วว่าเหมาะสมที่สุด และน่าจะเกิดประโยชน์สูงสุดในการยกระดับคุณภาพงานปกติ โดยมี จุดมุ่งหมาย เป้าหมาย กิจกรรมการดำเนินงานที่ชัดเจน และมีช่วงระยะเวลาในการดำเนินการที่ แน่นนอน

สมคิด พรหมจ้อย (2542: 15) กล่าวว่า โครงการหมายถึงหน่วยของแผนงาน หรือ กลุ่มของกิจกรรมที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน เพื่อการบรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ มีลักษณะเด่นชัดมีระยะเวลาเริ่มต้น และสิ้นสุดที่แน่นอน และมักจะเป็นงานพิเศษที่ต่างไปจากงานประจำ โครงการจะประกอบด้วยงาน (Task) และกิจกรรม (Activity)

เทอร์เนอร์ (Turner, 1993: 5) ได้กล่าวไว้ว่า โครงการเป็นการดำเนินงานด้วยความพยายามอย่างมาก เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างใดอย่างหนึ่ง ภายในระยะเวลาที่กำหนด และภายใต้กรอบของวัตถุประสงค์ โดยวัตถุประสงค์ของโครงการเกี่ยวข้องกับคุณค่า ต้นทุน และ เวลา

วิกตอเรีย (Victoria, 2008: 351) ได้ให้ความหมายของโครงการไว้ว่า เป็นแนวทาง ของการทำงานเพื่อออกแบบการจัดเก็บข้อมูลสำหรับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือการสร้างสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ขึ้นมาใหม่

โดยสรุป โครงการ หมายถึง แผนย่อยซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของแผนงาน หรือกลุ่ม กิจกรรมที่ต้องกระทำให้สำเร็จตามจุดมุ่งหมาย ระยะเวลา และงบประมาณที่กำหนดไว้ ซึ่งโครงการ เป็นกิจกรรมที่จัดทำขึ้นเพื่อยกระดับคุณภาพงานปกติ

1.2 ความหมายของการประเมินโครงการ

กมล ส่งวัฒนา (2531: 50) กล่าวว่า การประเมินโครงการ เป็นกระบวนการตัดสินใจในวัตถุประสงค์ของโครงการที่ตั้งไว้ว่าดำเนินการไปตามวัตถุประสงค์นั้นหรือไม่ และสามารถพิจารณากว้างขวางออกไปอย่างเป็นระบบ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยถึงการค้นหาปัญหาและอุปสรรคของการดำเนินงานตามโครงการ

สมบัติ สุวรรณพิทักษ์ (2531: 37) กล่าวว่า การประเมินโครงการ เป็นกระบวนการของการตัดสินใจคุณค่าเกี่ยวกับโครงการ และการดำเนินงานของเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อการปรับปรุง การเปลี่ยนแปลง หรือการดำเนินงานต่อไป ตลอดจนเลิกล้มโครงการไม่ทำการใดๆ อีกต่อไป

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2549: 117) กล่าวว่า การประเมินโครงการ หมายถึง กระบวนการที่ก่อให้เกิดสารสนเทศในการปรับปรุงโครงการ และสารสนเทศในการตัดสินใจผลสัมฤทธิ์ของโครงการ

รัตนะ บัวสนธ์ (2540: 9) ได้ให้ความหมายของการประเมินโครงการว่า เป็นกระบวนการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับโครงการเพื่อนำข้อมูลที่ได้ขึ้นมาเทียบกับเกณฑ์ แล้วตัดสินใจให้คุณค่าต่อข้อมูลหรือโครงการดังกล่าว

สมคิด พรหมจ้อย (2542: 29) กล่าวว่า การประเมินโครงการเป็นการตรวจสอบความก้าวหน้าของโครงการหรือแผนงาน ตลอดจนการพิจารณาผลสัมฤทธิ์ของโครงการหรือแผนงานนั้นๆ ว่ามีมากน้อยเพียงใด การประเมินผลเป็นกระบวนการบ่งชี้ถึงคุณค่าของโครงการ กล่าวคือ โครงการที่ได้ดำเนินการไปแล้ว ได้ผลตามวัตถุประสงค์ของโครงการหรือไม่ เพียงใด สามารถทำได้ทั้งการประเมินก่อนเริ่มโครงการ การประเมินขณะที่โครงการกำลังดำเนินการอยู่ และการประเมินผลโครงการหลังจากการดำเนินงานได้สิ้นสุดแล้ว

พิสนุ ฟองศรี (2551: 68) ได้ให้ความหมายของการประเมินโครงการโดยรวมแล้ว เป็นกระบวนการตัดสินใจคุณค่าของโครงการในระยะหนึ่งระยะใดหรือทุกระยะ โดยนำสารสนเทศจากการวัดมาเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้ เพื่อตัดสินใจจัดทำโครงการ ทดลองหรือนำร่องปรับเปลี่ยน ระวัง ปรับปรุง ขยายผล หรือยกเลิกโครงการนั่นเอง

วิสส์ (Wiess, 1972: 21) ได้ให้ความหมายของการประเมินโครงการว่า เป็นการประเมินค่าการดำเนินงานของกิจกรรมใดๆ อย่างมีระบบเพื่อปรับปรุงการดำเนินงานนั้นทั้งในปัจจุบันและในอนาคต

โพรวัส (Provus, 1979: 242) กล่าวว่า การประเมินโครงการ คือ กระบวนการของ
1) การ ตกลงใจเกี่ยวกับมาตรฐานของโครงการ 2) การพิจารณาความไม่สอดคล้องระหว่างลักษณะ

บางประการของโครงการกับมาตรฐานที่ลักษณะนั้นควรจะเป็นตามโครงการ 3) การใช้ข้อมูลเกี่ยวกับความไม่สอดคล้อง เพื่อแก้ไขจุดอ่อนของโครงการ

สตัฟเฟิลบีม และซิงค์ฟิลด์ (Stufflebeam and Shinkfield, 1990: 159) กล่าวว่า การประเมินโครงการเป็นกระบวนการของการพรรณนา การได้มา ตลอดจนการเตรียมข้อมูลหรือข้อสนเทศที่เป็นประโยชน์เพื่อใช้ในการตัดสินใจและแสวงหาทางเลือกที่เหมาะสม

โฮเวลล์ และคนอื่นๆ (Howell and Others, 1993: 71-72) มีความเห็นว่า กระบวนการประเมินผลโครงการที่ช่วยในการตัดสินใจ คือ ค้นหาข้อมูล คัดเลือกข้อมูล ข่าวสาร เพื่อหาสมมติฐาน สาเหตุ ความต้องการ โดยการสำรวจ และทดสอบสมมติฐาน รวมทั้งสรุปผลเพื่อการตัดสินใจ

โดยสรุป การประเมินโครงการ เป็นกระบวนการค้นหาข้อมูล คัดเลือกข้อมูล รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับโครงการ แล้วนำมาตัดสินใจคุณค่าของโครงการ โดยเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้ เพื่อใช้ในการตัดสินใจเกี่ยวกับการจัดทำ แก้ไข ปรับปรุงโครงการ รวมทั้งการตัดสินใจในการดำเนินงาน หรือจะยกเลิกโครงการต่อไป โดยสามารถทำการประเมินได้ทุกระยะในการดำเนินงานตามโครงการ

1.3 ความสำคัญของการประเมินโครงการ

การประเมินเป็นกิจกรรมที่สำคัญของการจัดทำโครงการ เพราะการประเมินก่อให้เกิดประโยชน์ที่สำคัญหลายลักษณะ โดยการประเมินโครงการมีความสำคัญหลายประการ (สมคิด พรหมจ้อย 2550: 102) ดังนี้

1. การประเมินแผนงานและโครงการช่วยทำให้ทราบว่าแผนงานและโครงการที่จะดำเนินการนั้นมีความต้องการจำเป็นมากน้อยเพียงใด เป็นความต้องการของลูกค้ำหรือผู้รับบริการมากน้อยเพียงใด
2. การประเมินแผนงานและโครงการช่วยทำให้ทราบว่าแผนงานและโครงการที่จะดำเนินงานนั้นมีความเป็นไปได้หรือมีความเหมาะสมที่จะนำไปดำเนินการมากน้อยเพียงใด
3. การประเมินช่วยทำให้การกำหนดวัตถุประสงค์ของแผนงานและโครงการมีความชัดเจน
4. การประเมินแผนงานและโครงการช่วยให้ได้ข้อมูลและสารสนเทศเพื่อนำไปใช้ในการตัดสินใจเกี่ยวกับการวางแผนงานและโครงการตรวจสอบความพร้อมของทรัพยากรต่างๆ ที่จำเป็นในการดำเนินงานตามแผนงานและโครงการ
5. การประเมินแผนงานและโครงการช่วยในด้านการประหยัดเวลาและค่าใช้จ่าย การประเมินจะทำให้ผู้ปฏิบัติงานสามารถควบคุมเวลาและค่าใช้จ่ายของแผนงานและโครงการ

6. การประเมินแผนงานและโครงการทำให้ทราบข้อมูลสารสนเทศเกี่ยวกับความก้าวหน้าของการดำเนินงานตามแผนที่กำหนดไว้ รวมทั้งทราบถึงปัญหาและอุปสรรคของการดำเนินงานตามแผนงานและโครงการ

7. การประเมินแผนงานและโครงการช่วยทำให้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับความสำเร็จและความล้มเหลวของแผนงานและโครงการ เพื่อนำไปใช้ในการตัดสินใจในการปรับปรุงและพัฒนา รวมทั้งใช้ประกอบการตัดสินใจขยายหรือยุติการดำเนินงานในช่วงต่อไป

8. การประเมินแผนงานและโครงการช่วยให้ได้ข้อมูลที่บ่งบอกประสิทธิภาพของแผนงานและโครงการว่าเป็นอย่างไร คุ่มค่ากับการลงทุนหรือไม่

9. การประเมินแผนงานและโครงการช่วยทำให้ทราบถึงผลกระทบของการดำเนินงานว่ามีผลกระทบทางตรงและทางอ้อมในด้านใดบ้าง

10. การประเมินแผนงานและโครงการช่วยกระตุ้น จูงใจ และสร้างขวัญกำลังใจให้ผู้ปฏิบัติงาน การประเมินไม่ใช่การจับผิดแต่เป็นการแนะนำช่วยเหลือให้ผู้ปฏิบัติงานได้ทราบผลสำเร็จของการดำเนินงานจุดเด่น จุดด้อย และนำข้อมูลไปใช้ในการปรับปรุงและพัฒนาแผนงานและโครงการให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

สมบัติ สุวรรณพิทักษ์ (2531: 30) กล่าวว่า โครงการเมื่อได้ดำเนินงานไปแล้วก็มีความจำเป็นที่ต้องหาข้อมูลต่างๆ มายืนยันหรือพิสูจน์ให้เห็นว่า การดำเนินงานของโครงการได้ประสบความสำเร็จตามจุดมุ่งหมาย หรือประสบกับความล้มเหลวมากน้อยเพียงใด การดำเนินงานโครงการก่อให้เกิดผลการดำเนินงานเหล่านั้นคุ้มค่ากับการลงทุนหรือไม่ หรือสมควรที่จะให้การสนับสนุนต่อไปอีกหรือไม่ คำถามเหล่านี้เป็นเรื่องที่จะต้องอาศัยการประเมินทั้งสิ้น

ดิเรก ศรีสุโข (2535: 90) กล่าวว่า การประเมินโครงการเป็นงานที่สำคัญยิ่งส่วนหนึ่งที่มีทั้งหน้าที่ในด้านการปรับปรุงแผนและวิธีดำเนินงาน และมีหน้าที่ประเมินผลสำเร็จของโครงการด้วยงานด้านนี้เป็งานที่ต้องทำความเข้าใจกับงานโครงการ โดยวิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการประเมินผลนั้น เป็นงานที่ผู้รับผิดชอบงานนี้เป็นผู้พิจารณาตัดสินใจจัดสร้างขึ้นมาให้ถูกหลักวิชาการ และสอดคล้องกับแผนของโครงการ

สุวิมล ติรกานันท์ (2545: 1) กล่าวว่า สภาพการดำเนินงานในปัจจุบันมีลักษณะเป็นแผนงานโครงการต่างๆ ประกอบเข้าด้วยกันจึงมีความจำเป็นต้องใช้การประเมินเพื่อตรวจสอบผลที่ได้จากโครงการเหล่านั้น ทำให้การประเมินเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินงาน ผลที่ได้จากการประเมินจะถูกนำไปใช้ในการปรับปรุงแก้ไข การขยายขอบเขต หรือยุติโครงการ โดยอาจเป็นการกระทำเพื่อกรณีใดกรณีหนึ่งหรือทุกกรณีก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของผู้ใช้ผลการประเมินนั้น นอกจากนี้การประเมินผลมีผลทางตรงต่อความสำเร็จของแผนงานโครงการต่างๆ ยังส่งผล

ทางอ้อมหากการประเมินมีคุณภาพ ก็จะทำให้การบริหารงานตามแผนที่กำหนดมีคุณภาพไปด้วย แต่ถ้าการประเมินไม่มีคุณภาพไม่ว่าเนื่องจากวิธีการประเมิน หรือความบกพร่องของผู้ประเมิน นอกจากจะไม่ได้ประโยชน์ต่อการบริหาร ยังก่อให้เกิดผลเสียต่อแผนงานที่กำหนดไว้อีกด้วย

จึงสรุปได้ว่า การประเมินโครงการมีความสำคัญต่อการดำเนินงานของโครงการ ตั้งแต่ก่อนเริ่มโครงการจนกระทั่งสิ้นสุดโครงการ ทำให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินโครงการว่า ได้ผลเป็นอย่างไร เพื่อที่จะได้นำข้อมูลเหล่านั้นมาควบคุมปัจจัยต่างๆ ในการดำเนินโครงการ และ ป้องกันข้อผิดพลาดที่จะเกิดขึ้นในการดำเนินโครงการ ช่วยให้โครงการดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลสูงสุด

1.4 การประเมินในแต่ละองค์ประกอบของโครงการ

สุวิมล ศิริภานันท์ (2545: 9) ได้กล่าวว่า การประเมินเป็นสิ่งที่ควรทำควบคู่ไปกับการดำเนินโครงการ นับตั้งแต่การเลือกโครงการ การวางแผนโครงการ การดำเนินงานตามโครงการ จนถึงการประเมินผลสุดท้ายของโครงการ การประเมินตามองค์ประกอบของโครงการก็จะแตกต่างกันไปตามช่วงเวลาของการประเมิน ดังต่อไปนี้

Needs Assessment หมายถึง การประเมินความต้องการขององค์กรหรือกลุ่มสังคม เพื่อนำมาทำนโยบาย แผนงาน หรือโครงการใดๆ เป็นการประเมินก่อนเริ่มทำแผนหรือทำโครงการ

Context Evaluation หมายถึง การประเมินบริบทของโครงการว่ามีความเหมาะสม ประกอบด้วยความเป็นจริงของโครงการ ความต้องการ โครงการของกลุ่มเป้าหมาย ความเหมาะสมของโครงการต่อกลุ่มเป้าหมายและความเหมาะสมต่อพื้นที่ดำเนินโครงการ

Input Evaluation หมายถึง การประเมินความพร้อมของสิ่งต่างๆ ที่ถูกนำเข้ามาพร้อมในโครงการ ประกอบด้วย บุคลากร งบประมาณ แนวทางการจัดการ วัสดุอุปกรณ์

Process Evaluation หมายถึง การประเมินการปฏิบัติงานตามนโยบาย แผนงาน หรือโครงการ ว่ามีความถูกต้องเหมาะสมเพียงใด

Product Evaluation หมายถึง การประเมินผลที่ได้จากโครงการว่าเป็นไปตามที่คาดหวังหรือไม่ เพียงใด

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2549: 103) ได้กล่าวถึง การประเมินโครงการอาจแบ่งได้หลายประเภทตามเกณฑ์องค์ประกอบของโครงการ ดังต่อไปนี้

1. การประเมินบริบท (Context Evaluation) เป็นการพิจารณาตรวจสอบสภาพแวดล้อมต่างๆ ของโครงการ เช่น ความเป็นจริง ความเหมาะสมของโครงการตามเหตุการณ์ สถานที่เวลา ตามกลุ่มเป้าหมายของโครงการ หรือพิจารณาข้อจำกัดต่างๆ เป็นต้น

2. ประเมินปัจจัยป้อน (Input Evaluation) เป็นการตรวจสอบความพร้อม สภาพ ความพอเพียงของทรัพยากรต่างๆ ที่ใช้ในโครงการ รวมถึงความเข้าใจของ ผู้ดำเนินการ ส่วนงานที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนความเหมาะสมของปัจจัยประกอบ เช่น สถานที่ ดำเนินการ วัสดุ ครุภัณฑ์ เป็นต้น

3. ประเมินกระบวนการ (Process Evaluation) เน้นการประเมินเกี่ยวกับการดำเนินการ ขั้นตอน การประสานงาน วิธีการปฏิบัติ ปัญหา อุปสรรคต่างๆ

4. ประเมินผลผลิต (Product Evaluation) เน้นการประเมินในส่วนที่เกี่ยวข้องกับผลทางตรง (Product Evaluation) หรือผลตามวัตถุประสงค์ รวมทั้งผลทางอ้อมหรือผลข้างเคียง (Side Effect) และผลกระทบ (Impact)

สมคิด พรหมจ้อย (2542: 57 - 58) ได้กล่าวเกี่ยวกับการประเมินในประเภทต่างๆ ไว้ดังนี้

1. การประเมินสภาพแวดล้อม (Context Evaluation) เป็นการประเมินเพื่อช่วยในการกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการ ความเป็นไปได้ของโครงการ เพื่อตอบคำถามต่างๆ เช่น

- เป็นโครงการที่สนองปัญหาหรือความต้องการจำเป็นที่แท้จริงหรือไม่
- วัตถุประสงค์ของโครงการชัดเจน เหมาะสม สอดคล้องกับนโยบายขององค์กรหรือไม่
- เป็นโครงการที่เป็นไปได้ในแง่ของโอกาส ที่จะได้รับการสนับสนุนจากองค์กรต่างๆ

2. การประเมินปัจจัยเบื้องต้น (Input Evaluation) เป็นการประเมินเพื่อใช้ข้อมูลตัดสินใจปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับโครงการว่าเหมาะสมหรือไม่ เป็นการตรวจสอบเพื่อตอบคำถามที่สำคัญ เช่น

- ปัจจัยที่กำหนดไว้ในโครงการมีความเหมาะสม เพียงพอหรือไม่
- กิจกรรม / แบบ / ทางเลือกที่ได้เลือกสรรแล้ว ที่กำหนดไว้ในโครงการ มีความเป็นไปได้ และเหมาะสมเพียงใด

3. การประเมินกระบวนการ (Product Evaluation) เป็นการประเมินระหว่าง การดำเนินโครงการ เพื่อหาข้อดีและข้อบกพร่องของการดำเนินงานตามขั้นตอนที่กำหนดไว้ ซึ่งเป็นการตรวจสอบเพื่อตอบคำถามที่สำคัญ เช่น

- การปฏิบัติงานเป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้หรือไม่ กิจกรรมใดทำได้หรือทำไม่ได้ เพราะเหตุใด
- เกิดปัญหา อุปสรรคอะไรบ้าง

4. การประเมินผลผลิต (Product Evaluation) เป็นการประเมินเพื่อดูว่าผลที่เกิดขึ้นเมื่อสิ้นสุดโครงการเป็นไปตามวัตถุประสงค์หรือไม่ เพื่อตรวจสอบเพื่อตอบคำถามที่สำคัญ เช่น

- เกิดผล/ได้ผลลัพธ์ตามวัตถุประสงค์ของโครงการหรือไม่
- คุณภาพของผลลัพธ์เป็นอย่างไร
- เกิดผลกระทบอื่นใดบ้างหรือไม่

จึงสรุปได้ว่า การประเมินตามองค์ประกอบของโครงการ รวมทั้งรายละเอียดในการประเมิน สามารถแบ่งได้ดังนี้

1. การประเมินบริบท (Context Evaluation) เป็นการประเมินเพื่อตรวจสอบสภาพแวดล้อมต่างๆ ของโครงการ เช่น ความจำเป็นและความเหมาะสมของโครงการ ความต้องการโครงการตามกลุ่มเป้าหมายของโครงการ เพื่อช่วยตัดสินใจเกี่ยวกับการกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการ ความเป็นไปได้ของโครงการ

2. ประเมินปัจจัยเบื้องต้น (Input Evaluation) เป็นการประเมินเพื่อตรวจสอบความพร้อม ความพอเพียงของทรัพยากรต่างๆ ที่ใช้ในโครงการ ประกอบด้วย บุคลากร งบประมาณ แนวทางการจัดการ วัสดุอุปกรณ์ เพื่อช่วยในการตัดสินใจว่าปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับโครงการว่าเหมาะสมหรือไม่

3. ประเมินกระบวนการ (Process Evaluation) เป็นการประเมินที่เน้นเกี่ยวกับการดำเนินการตามโครงการ ขั้นตอน วิธีการปฏิบัติ ปัญหา อุปสรรคต่างๆ ว่ามีความเหมาะสมเพียงใด เพื่อช่วยในการส่งเสริมและปรับปรุงกระบวนการดำเนินการให้ดียิ่งขึ้น

4. ประเมินผลผลิต (Product Evaluation) เป็นการประเมินในส่วนที่เกี่ยวข้องกับผลทางตรง (Product Evaluation) หรือผลตามวัตถุประสงค์ รวมทั้งผลทางอ้อมหรือผลข้างเคียง (Side Effect) และผลกระทบ (Impact) ว่าเป็นไปตามที่คาดหวังหรือไม่ เพื่อช่วยตัดสินผลของโครงการ และพิจารณาว่าควรดำเนินโครงการต่อไปหรือไม่

1.5 รูปแบบของการประเมิน

ศิริชัย กาญจนวาสี (2545: 95) ได้ให้ความหมายของรูปแบบการประเมินไว้ว่าเป็นกรอบความคิด หรือแบบแผนในการประเมิน ที่แสดงให้เห็นถึงรายการที่ควรประเมิน หรือแนวปฏิบัติในการประเมิน โดยอาจเสนอให้เห็นว่าในการประเมินนโยบาย แผนงาน โครงการหรือเป้าใดๆ เราควรพิจารณาเรื่องใดบ้าง (What) ในขณะเดียวกัน บางรูปแบบอาจจะมีการเสนอแนะด้วยว่า ในการประเมินแต่ละรายการ แต่ละเรื่อง ควรพิจารณาหรือตรวจสอบอย่างไร ซึ่งเป็นลักษณะการเสนอแนะวิธีการประเมินหรือตัดสินคุณค่า (How)

รูปแบบของการประเมิน เป็นกรอบแนวคิดที่สำคัญที่แสดงให้เห็นถึงกระบวนการหรือรายการประเมิน ที่มีความแตกต่างกันซึ่งขึ้นอยู่กับข้อตกลงเบื้องต้นของนักวิชาการทางด้านการประเมิน โดยทั่วไปแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ 1) รูปแบบการประเมินที่เน้นจุดมุ่งหมาย 2) รูปแบบการประเมินที่เน้นการตัดสินคุณค่า และ 3) รูปแบบการประเมินที่เน้นการตัดสินใจ (สมคิด พรหมจ้อย 2542: 42) และรูปแบบของการประเมินซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาและจะนำเสนอเฉพาะรูปแบบที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการวิจัยในครั้งนี้ที่สำคัญ ได้แก่

1.5.1 รูปแบบการประเมินของไทเลอร์ (Tyler, 1943 อ้างถึงใน ศิริชัย กาญจนวาสี 2545: 96) ไทเลอร์ เป็นผู้ที่สำคัญในการประเมิน โดยให้ความหมายของการประเมินว่า เป็นการเปรียบเทียบพฤติกรรมที่เกิดขึ้นกับจุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรมที่กำหนดไว้ โดยมีความเชื่อว่าจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้อย่างชัดเจน รัดกุม และจำเพาะเจาะจงแล้ว จะเป็นแนวทางช่วยในการประเมินได้เป็นอย่างดีในภายหลัง โดยมีแนวคิดที่สำคัญว่า โครงการจะประสบความสำเร็จหรือไม่ ดูได้จากผลผลิตของโครงการว่าตรงตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้แต่แรกหรือไม่ โดยสุภมาส อังศุโชติ (2550: 11) ได้กล่าวถึงกระบวนการในการประเมินตามรูปแบบของไทเลอร์ ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนสำคัญ 5 ขั้นตอน ดังนี้

- 1) กำหนดเป้าหมาย จุดหมาย หรือวัตถุประสงค์ทั่วไป (goal)
- 2) จัดจำแนกวัตถุประสงค์ทั่วไปแล้วเขียนวัตถุประสงค์โดยใช้คำกริยาแสดงพฤติกรรมหรือเรียกว่าวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม
- 3) กำหนดเนื้อหาหรือประสบการณ์การเรียนรู้ที่ต้องการให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้
- 4) เลือกวิธีการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับเนื้อหาที่กำหนดไว้
- 5) ประเมินผลโดยการเปรียบเทียบข้อมูลกับวัตถุประสงค์

ต่อมาในปี 1986 ไทเลอร์ (อ้างถึงใน สมคิด พรหมจ้อย 2542: 44 - 45) ได้นำเสนอกรอบความคิดของการประเมินใหม่ (New Tyler 1986) โดยแบ่งการประเมินออกเป็น 6 ส่วน คือ

- 1) การประเมินวัตถุประสงค์ (Appraising Objectives)
- 2) การประเมินแผนการเรียนรู้ (Evaluating the learning Plan)
- 3) การประเมินเพื่อแนะแนวในการพัฒนาโครงการ (Evaluation of Guide Program Development)
- 4) การประเมินเพื่อนำโครงการไปปฏิบัติ (Evaluating Program Implement)

5) การประเมินผลลัพธ์ของโครงการทางการศึกษา (Evaluating the Outcome of an Educational Program)

6) การติดตาม (Follow up) และการประเมินผลกระทบ (Impact Evaluation)

1.5.2 รูปแบบการประเมินของสกริฟเวน (Michael Scriven, 1967 อ้างถึงใน สมคิด พรหมจ้อย 2542: 49) ได้ให้ความหมายของการประเมิน คือ การเก็บรวบรวมข้อมูล การตัดสินใจเลือกใช้เครื่องมือเพื่อเก็บข้อมูล และการกำหนดเกณฑ์ประกอบการประเมิน เป้าหมายสำคัญของการประเมิน คือ การตัดสินคุณค่าของโครงการ โดยจุดมุ่งหมายที่สำคัญของการประเมิน มี 2 ประการ คือ

1) **การประเมินความก้าวหน้า (Formative Evaluation)** เป็นการประเมินระหว่างที่โครงการกำลังดำเนินการอยู่ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อปรับปรุงโครงการให้ดีขึ้น เพราะการประเมินช่วยให้ข้อมูลย้อนกลับที่เป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงและพัฒนาโครงการ

2) **การประเมินผลสรุป (Summative Evaluation)** เป็นการประเมินเมื่อสิ้นสุดโครงการ มีจุดมุ่งหมายเพื่อตัดสินคุณค่าของโครงการ ตลอดจนค้นหาสิ่งที่ดีของโครงการเพื่อนำไปใช้กับสถานการณ์อื่นที่คล้ายคลึงกันต่อไป

วิธีการประเมิน ในการประเมินมีวิธีการที่สามารถนำไปใช้ได้ 2 วิธี คือ

1) การประเมินก่อนมีการปฏิบัติงาน หรือการประเมินคุณค่าภายใน (Intrinsic Evaluation) คือ การประเมินคุณค่าของเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล เช่น เนื้อหา จุดมุ่งหมาย กระบวนการ การให้คะแนน และเจตคติของครู เป็นการประเมินก่อนที่จะนำไปปฏิบัติงาน

2) การประเมินคุณค่าการปฏิบัติงาน (Pay – off Evaluation) คุณค่าจากผลที่เกิดขึ้นจากการใช้เครื่องมือวัดกับนักเรียน เป็นการประเมินในส่วนซึ่งเป็นผลที่มีต่อผู้รับบริการจากการดำเนินโครงการ เช่น ผลที่ได้จากคะแนนสอบ หรือผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยของผู้บริหาร ฯลฯ การประเมินคุณค่าการปฏิบัติงานให้ความสนใจเกี่ยวกับผลของโครงการที่เกิดกับผู้รับบริการ จึงจัดว่าเป็นการตัดสินคุณค่าของโครงการ โดยอิงเกณฑ์ภายนอก

1.5.3 รูปแบบการประเมินของสตัฟเฟิลบีม (Daneil L. Stufflebeam, 1967 อ้างถึงใน สมคิด พรหมจ้อย 2542: 55 - 58) สตัฟเฟิลบีม ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการประเมิน เรียกว่า ชิปโมเดล (CIPP Model) เป็นการประเมินที่เป็นกระบวนการต่อเนื่อง โดยมีจุดเน้นที่สำคัญ คือ ใช้ควบคู่กับการบริหารโครงการ เพื่อหาข้อมูลประกอบการตัดสินใจอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา

วัตถุประสงค์การประเมิน คือ การให้สารสนเทศเพื่อการตัดสินใจ โดยการประเมินเพื่อให้ได้สารสนเทศที่สำคัญ มุ่งประเมิน 4 ด้าน คือ

1) การประเมินสภาพแวดล้อม (Context Evaluation: C) เป็นการประเมินเพื่อให้ได้ข้อมูลสำคัญ เพื่อช่วยในการกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการ ความเป็นไปได้ของโครงการ การประเมินสภาพแวดล้อมควรมีวัตถุประสงค์ ดังเช่น

- ประเมินความต้องการจำเป็นของกลุ่มเป้าหมาย
- ประเมิน โอกาสและแรงผลักดันจากภายนอกที่จะช่วยส่งเสริม

ความสำเร็จของโครงการ

- ประเมินความเป็นไปได้ของวัตถุประสงค์ในการที่จะบรรลุเป้าหมาย
- ฯลฯ

2) การประเมินปัจจัยเบื้องต้น (Input Evaluation: I) เป็นการประเมินเพื่อใช้ข้อมูลตัดสินใจปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับโครงการว่าเหมาะสมหรือไม่ โดยดูปัจจัยที่ใช้จะมีส่วนช่วยให้บรรลุจุดมุ่งหมายของโครงการหรือไม่ การประเมินปัจจัยเบื้องต้น ควรมีวัตถุประสงค์สำคัญ ดังนี้

- ประเมินศักยภาพของทรัพยากรและหน่วยงาน
- ประเมินความเหมาะสมของยุทธวิธีที่นำมาใช้เพื่อบรรลุเป้าหมาย
- ประเมินความเหมาะสมของวิธีการที่นำมาใช้ในการดำเนินงาน
- ฯลฯ

3) การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation: P) เป็นการประเมินระหว่างการดำเนินงาน โครงการ เพื่อหาข้อดีและข้อบกพร่องของการดำเนินงานตามขั้นตอนต่างๆ ที่กำหนดไว้ และเป็นการรายงานผลการปฏิบัติงานของโครงการนั้นด้วย การประเมินกระบวนการ ควรมีวัตถุประสงค์สำคัญ ดังนี้

- ประเมินความเหมาะสมของกระบวนการดำเนินโครงการตามแผน
- ประเมินจุดเด่น/จุดด้อยตามขั้นตอนของการทำงาน
- ประเมินความก้าวหน้าของผลเบื้องต้นที่เกิดจากการดำเนินงาน
- ฯลฯ

4) การประเมินผลผลิต (Product Evaluation: P) เป็นการประเมินเพื่อดูว่าผลที่เกิดขึ้นเมื่อสิ้นสุดโครงการเป็นไปตามวัตถุประสงค์หรือไม่ หรือตามที่คาดหวังไว้หรือไม่ โดยอาศัยข้อมูลจากการรายงานผลที่ได้จากการประเมินสภาพแวดล้อม ปัจจัยเบื้องต้น และกระบวนการร่วมด้วย การประเมินกระบวนการ ควรมีวัตถุประสงค์สำคัญ ดังนี้

- ประเมินประสิทธิผลของโครงการ
- ประเมินความสำเร็จของโครงการ
- ประเมินปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของโครงการ
- ฯลฯ

1.5.4 รูปแบบการประเมินของอัลคิน (Marvin A. Alkin, 1969 อ้างถึงใน สุขุมาส อังศุโชติ 2550: 35) ได้พัฒนารอบการประเมินที่มีรูปแบบใกล้เคียงกับรูปแบบการประเมินชิป โดยนิยามการประเมินว่า การประเมินเป็นกระบวนการสืบเสาะเพื่อการตัดสินใจ การเลือกเฟ้นสารสนเทศที่เหมาะสม การรวบรวมและวิเคราะห์สารสนเทศเพื่อรายงานสรุปข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อผู้ทำหน้าที่ตัดสินใจเลือกทางเลือกต่างๆ รูปแบบการประเมินของอัลคิน เรียกว่า รูปแบบ UCLA

รูปแบบการประเมินของอัลคินประกอบด้วย การประเมิน 5 ประเภท ดังนี้

1) **การประเมินระบบ (Systems Assessment)** เป็นการประเมินที่ให้สารสนเทศเพื่อการตัดสินใจเกี่ยวกับสถานะของระบบ ตั้งแต่การกำหนดปัญหา การหาทางเลือกในการแก้ปัญหา การตัดสินใจเลือกทางเลือกในการแก้ปัญหา เพื่อนำมาเป็นขอบเขต จุดมุ่งหมายและกระบวนการในการดำเนินโครงการ

2) **การประเมินการวางแผนโครงการ (Program Planning)** เป็นการประเมินเพื่อช่วยในการเลือกโครงการเฉพาะ เพื่อให้สนองความต้องการจำเป็นของกลุ่มเป้าหมาย เป็นการประเมินก่อนที่จะนำโครงการไปดำเนินการเพื่อดูว่าโครงการนั้นมีการวางแผนเหมาะสมหรือไม่เพียงใด

3) **การประเมินการดำเนินการ (Program Implementation)** เป็นการประเมินเพื่อจัดหาสารสนเทศว่าการจัดโครงการนั้นเหมาะสมกับกลุ่มหรือไม่

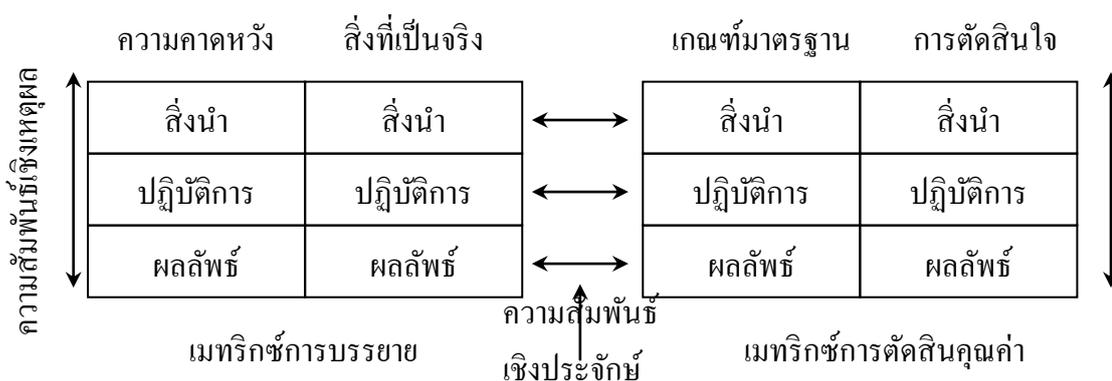
4) **การประเมินเพื่อปรับปรุงโครงการ (Program Improvement)** เป็นการจัดหาสารสนเทศเกี่ยวกับการดำเนินการของโครงการว่าโครงการบรรลุวัตถุประสงค์นำทางหรือไม่ (interior objective) มีผลลัพธ์ที่ไม่คาดหวังเกิดขึ้นหรือไม่

5) **การประเมินเพื่อรับรองโครงการ (Program Certification)** เป็นการประเมินเพื่อจัดหาสารสนเทศเกี่ยวกับคุณค่าของโครงการ และศักยภาพของโครงการในการขยายขอบข่ายการใช้โครงการอย่างกว้างขวาง

1.5.5 รูปแบบการประเมินของสเติก สเติก (Stake, R.E.) ให้ความหมายของการประเมินว่า หมายถึง “การบรรยายและตัดสินใจคุณค่าโปรแกรมการศึกษา” และได้เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับการประเมินไว้ว่า ผู้ประเมินจะต้องทำการบรรยายให้เห็นภาพรวมทั้งหมดของ

โครงการ ทั้งนี้เป็นภาพที่คาดหวังของโครงการและภาพที่เป็นจริงของโครงการซึ่งภาพรวมในส่วนนี้ สเด็กเรียกว่าส่วนการบรรยาย คือ เมทริกซ์การบรรยายของโครงการ หลังจากนั้นจึงทำการตัดสินให้คุณค่าของโครงการ โดยนำเสนอทั้งที่เป็นเกณฑ์มาตรฐานหรือเมทริกซ์การตัดสินคุณค่าของโครงการ ทั้งเมทริกซ์การบรรยายและเมทริกซ์การตัดสินคุณค่าของโครงการจะประกอบด้วยส่วนย่อย 3 ส่วน ด้วยกัน คือ สิ่งนำ (Antecedence) ปฏิบัติการ (Transactions) และผลลัพธ์ (Outcomes) ของโครงการ

ในการประเมินผลโครงการนั้นจะพิจารณาทั้งความสอดคล้องสัมพันธ์กันของส่วนต่างๆ ทั้งสามส่วนในด้านแนวตั้งของเมทริกซ์ทั้งสอง ซึ่งเป็นการประเมินที่เรียกว่า ประเมินความสอดคล้องสัมพันธ์เชิงเหตุผล (Logical Relations Evaluation) และการประเมินตามแนวนอนของเมทริกซ์ทั้งสอง ซึ่งเป็นการประเมินที่เรียกว่า ประเมินความสอดคล้องสัมพันธ์ประจักษ์ (Empirical Relations Evaluation) รูปแบบการประเมินโครงการตามแนวคิดของสเด็ก แสดงได้ดังภาพประกอบ

ภาพที่ 2.1 รูปแบบการประเมินโครงการของสเด็ก

จากภาพที่ 2.1 รูปแบบการประเมินโครงการของสเด็ก มีสิ่งที่จะต้องอธิบาย ดังนี้

ในด้านซ้ายมือส่วนที่เป็นเมทริกซ์การบรรยายจะเป็นส่วนของการเขียนบรรยายภาพรวมทั้งหมดของโครงการ ซึ่งประกอบด้วยความคาดหวังและสิ่งที่เป็นจริงของโครงการ

คำว่า “ความคาดหวังของโครงการ (Program Intents)” ก็คือ สิ่งที่จะควรมีหรือควรจะเป็น เกี่ยวกับส่วนต่างๆของโครงการ

ในขณะที่ “สิ่งที่เป็จริงของโครงการ (Program Actual)” ก็คือ สิ่งที่เกิดขึ้น หรือสิ่งที่สังเกตตรวจสอบได้ของส่วนต่างๆ ของโครงการ

ในด้านขวามือส่วนที่เป็นเมตริกซ์การตัดสินใจคุณค่าจะเป็นส่วนที่บอกถึง การตัดสินใจ หรือการตัดสินใจคุณค่าของโครงการ ซึ่งประกอบด้วย เกณฑ์มาตรฐานในการตัดสินใจ (หรือผลการตัดสินใจ)

เกณฑ์มาตรฐาน (Standard criterion) ก็คือ สิ่งที่ใช้สำหรับกำหนดคุณค่าของ สิ่งใดสิ่งหนึ่ง (ในที่นี้คือสิ่งที่ใช้กำหนดคุณค่าของโครงการ) ซึ่งโดยทั่วไปจะแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ เกณฑ์มาตรฐานสัมบูรณ์ (Absolute Standard Criterion) และเกณฑ์มาตรฐานสัมพัทธ์ (Relative Standard Criterion)

การตัดสินใจ (Judgement) ก็คือการให้คุณค่า (Value) ต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งตาม เกณฑ์มาตรฐานที่กำหนด

ทั้งเมตริกซ์การบรรยายและเมตริกซ์การตัดสินใจคุณค่าของโครงการ จะประกอบด้วยส่วนย่อยๆ ได้แก่

สิ่งนำ (Antecedence) หมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นหรือมีมาก่อนของโครงการนั้นๆ แต่ก็จะส่งผลต่อการดำเนินโครงการและผลที่พึงได้รับจากการดำเนินโครงการ

ปฏิบัติการ (Transaction) หมายถึง การจัดกิจกรรมหรือการดำเนินงานต่างๆ ของโครงการ

ผลลัพธ์ (Outcomes) หมายถึง ผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรม หรือ การดำเนินงานโครงการ

การประเมินผลโครงการตามรูปแบบของสเต็กนี้ เราจะทำการประเมินทั้งใน แนวตั้งและแนวนอนของเมตริกซ์ กล่าวคือ ถ้าเราทำการประเมินในแนวตั้งของทั้งสองเมตริกซ์ก็ เป็นการพิจารณาความสอดคล้องกันหรือความสมเหตุสมผล (Reasonable) ของส่วนประกอบย่อยๆ ตามส่วนของเมตริกซ์นั่นเองว่าเขียนสอดคล้องกันหรือไม่ ความเป็นจริงที่เกิดขึ้นสัมพันธ์ต่อเนื่องกัน เพียงไรทำนองนี้เป็นต้น ในขณะที่เดียวกันหากเราทำการประเมินในแนวนอนของทั้ง 2 เมตริกซ์ ก็ เป็นการพิจารณาความสอดคล้องกันระหว่างส่วนประกอบย่อยแต่ละส่วนของเมตริกซ์ทั้งสองว่า สิ่งที่เกิดขึ้นจริงเมื่อเปรียบเทียบกับเกณฑ์มาตรฐานแล้วเป็นไปตามที่กำหนดไว้หรือไม่เพียงไร ทั้งนี้ เพื่อที่เราจะได้ตัดสินใจต่อไปเพื่อความเข้าใจดียิ่งขึ้นเกี่ยวกับการนำรูปแบบการประเมินของ สเต็กมาใช้ (รัตนะ บัวสนธ์ 2540: 99)

สรุป การศึกษารูปแบบของการประเมินทั้ง 5 รูปแบบ ผู้วิจัยใช้เป็นกรอบแนวคิด เพื่อใช้ในการประเมิน โดยรูปแบบของไทยเน้นที่การกำหนดวัตถุประสงค์และประเมิน

ความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ รูปแบบการประเมินของสคริปเวเน มีเป้าหมายสำคัญของการประเมิน คือ การตัดสินคุณค่าของโครงการ โดยเน้นจุดมุ่งหมายของการประเมิน คือ การประเมินผลสรุป (Summative Evaluation) เป็นการประเมิน เมื่อสิ้นสุดโครงการ มีจุดมุ่งหมายเพื่อตัดสินคุณค่าของโครงการ ตลอดจนค้นหาสิ่งที่ดีของโครงการเพื่อนำไปใช้กับสถานการณ์อื่นที่คล้ายคลึงกันต่อไป รูปแบบการประเมินของสตัฟเฟิลบีม หรือที่เรียกว่า ชิปปโมเดล (CIPP Model) เป็นการประเมินที่เป็นกระบวนการต่อเนื่อง โดยมีจุดเน้นที่สำคัญ คือ ใช้ควบคู่กับการบริหารโครงการ เพื่อหาข้อมูลประกอบการตัดสินใจอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา วัตถุประสงค์การประเมิน คือ การให้สารสนเทศเพื่อการตัดสินใจ โดยการประเมินเพื่อให้ได้สารสนเทศที่สำคัญ รูปแบบการประเมินของสเติร์ก เป็นรูปแบบที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลสารสนเทศสำหรับกำหนดและวินิจฉัยคุณค่าโครงการนั้นๆ โดยในการวิจัยครั้งนี้เป็นการประเมินย้อนรอยรูปแบบการประเมินของสตัฟเฟิลบีม และรูปแบบการประเมินของอัลคิน เป็นการประเมินเป็นกระบวนการสืบเสาะเพื่อการตัดสินใจ การเลือกเฟ้นสารสนเทศที่เหมาะสม การรวบรวมและวิเคราะห์สารสนเทศเพื่อรายงานสรุปข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อผู้ทำหน้าที่ตัดสินใจเลือกทางเลือกต่างๆ ซึ่งการวิจัยครั้งนี้ดำเนินการครอบคลุม โดยใช้รูปแบบการประเมินของทั้ง 5 รูปแบบประยุกต์รวมกันเป็นแนวทางของการประเมิน โดยประเมินความพร้อมของปัจจัยเบื้องต้น กระบวนการดำเนินงาน และผลผลิตของโครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน “ดาระ” สานสายใยสู่ชุมชน

1.6 กระบวนการประเมินโครงการ

การประเมินโครงการ ซึ่งถือเป็นการวิจัยรูปแบบหนึ่ง จะเน้นการเก็บรวบรวมข้อมูลและตัดสินคุณค่าของสิ่งต่างๆ โดยเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนด การดำเนินการประเมินมีขั้นตอนที่สำคัญ ดังนี้ (สมคิด พรหมขัย 2550: 111 - 122)

1. การวิเคราะห์โครงการที่มุ่งประเมิน

การทำความรู้จักโครงการ ในส่วนนี้เป็นการบรรยายโครงการเพื่อให้เกิดความรู้อย่างเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งที่มุ่งประเมิน ก่อนที่จะตัดสินคุณค่าของโครงการต่างๆ นักประเมินควรทำความเข้าใจหรือทำความเข้าใจสิ่งที่มุ่งประเมิน การวิเคราะห์โครงการจะทำให้ผู้ประเมินรูจักโครงการนั้นมากยิ่งขึ้นหรือรูจักอย่างลึกซึ้งก่อนที่จะประเมิน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในการที่เป็นนักประเมินภายนอก การวิเคราะห์สิ่งที่มุ่งประเมิน จะทำให้สามารถกำหนดภาพความสำเร็จของโครงการ สามารถกำหนดดัชนีหรือตัวชี้วัดความสำเร็จของโครงการได้อย่างชัดเจน รวมทั้งเป็นประโยชน์ต่อการบรรยายโครงการไว้ในรายงานการประเมินเพื่อให้ผู้สนใจได้รับทราบเกี่ยวกับสภาพทรัพยากรและลักษณะของโครงการ ในการวิเคราะห์โครงการ จะต้องพยายามตอบคำถามในลักษณะต่อไปนี้

1. โครงการมีความเป็นมาอย่างไร ใครทำ ทำไมต้องทำโครงการ ทำแล้วได้อะไร ตลอดจนหลักการและเหตุผลของโครงการ
2. ลักษณะของโครงการเป็นอย่างไร เป็นโครงการทดลอง หรือดำเนินงานแบบต่อเนื่อง หรือดำเนินการเป็นโครงการพิเศษ เป็นต้น
3. วัตถุประสงค์และเป้าหมายของโครงการคืออะไร ชัดเจนปฏิบัติได้และประเมินได้หรือไม่
4. รูปแบบของการบริหารโครงการเป็นอย่างไร มีบุคลากรและองค์กรที่เกี่ยวข้องกับโครงการหรือไม่
5. ทรัพยากรของโครงการมีอะไรบ้าง ใครหรือหน่วยงานใดเป็นผู้สนับสนุนงบประมาณ
6. กิจกรรม เนื้อหาสาระ และขั้นตอนในการดำเนินโครงการเป็นอย่างไรบ้าง
7. โครงการมีการเริ่มต้นและสิ้นสุดเมื่อไร
8. มีการกำหนดเกณฑ์ในการตัดสินความสำเร็จของโครงการหรือไม่ ถ้ามีเกณฑ์เหล่านี้คืออะไร
9. โครงการมีความเหมาะสมในเรื่องของวัตถุประสงค์ เป้าหมาย วิธีดำเนินงาน ผลงาน และมีความเป็นไปได้ของโครงการเพียงใด

2. การระบุหลักการและเหตุผลของการประเมินโครงการ

การระบุหลักการและเหตุผลของการประเมินในขั้นตอนนี้ จะตอบคำถามว่าทำไมจึงต้องประเมินโครงการ จะกล่าวถึงความเป็นมาของโครงการ ตลอดจนความจำเป็นและความสำคัญของการประเมิน ผลดีของการประเมิน หรือผลเสียที่อาจจะเกิดขึ้นถ้าไม่ทำการประเมิน รวมทั้งต้องระบุจุดมุ่งหมายหลักของการประเมินให้ได้ว่า การประเมินครั้งนี้มุ่งเน้นการประเมินความก้าวหน้า ประเมินสรุปผลการดำเนินงาน หรือผลกระทบของการดำเนินงานตามโครงการ ใครเป็นผู้ได้ประโยชน์ ผู้สนใจที่จะใช้ข้อมูลคือใคร ผู้รับผิดชอบดำเนินงานหรือผู้เกี่ยวข้องกับโครงการ จะนำผลการประเมินไปใช้ประกอบการตัดสินใจในลักษณะใด เป็นต้น ระบุหลักการและเหตุผลของการประเมินโครงการที่ชัดเจนจะนำไปสู่การกำหนดวัตถุประสงค์ของการประเมินที่ชัดเจน

3. กำหนดวัตถุประสงค์ของการประเมินโครงการ

วัตถุประสงค์ของการประเมินโครงการ เป็นกรอบหรือทิศทางที่ทำให้ทราบว่า การประเมินครั้งนี้มุ่งประเมินในด้านใด ศึกษาตัวบ่งชี้ใดบ้าง การประเมินโครงการนั้นมุ่งให้ได้ข่าวสารหรือข้อมูลที่เชื่อถือได้ อันจะเป็นประโยชน์ต่อการใช้ผลการประเมินของผู้บริหารหรือผู้เกี่ยวข้อง ดังนั้น การตั้งวัตถุประสงค์ของการประเมินจะต้องเขียนอย่างชัดเจนและชี้แนะทิศทาง

การประเมิน และต้องตรงกับความต้องการใช้ผลการประเมินของผู้บริหารและผู้เกี่ยวข้อง
วัตถุประสงค์ของการประเมินต้องมีความเฉพาะเจาะจง วัดได้ ประเมินได้ เป็นปรนัยและเป็นที่ยอมรับของผู้ถูกประเมิน

การกำหนดวัตถุประสงค์ของการประเมิน โครงการ กำหนดได้ 2 แนวทาง คือ
กำหนดวัตถุประสงค์ของการประเมินตามความต้องการใช้สารสนเทศของผู้บริหาร และผู้เกี่ยวข้อง
กับโครงการ และกำหนดวัตถุประสงค์ของการประเมินโดยใช้แบบจำลองการประเมินเป็นกรอบ
ในการกำหนดวัตถุประสงค์ของการประเมิน

4. กำหนดขอบเขตของการประเมิน

ในขั้นตอนนี้ผู้ประเมินควรมุ่งตอบคำถามว่าการประเมินครั้งนี้มีขอบเขตแค่ไหน
ซึ่งจะระบุใน 3 เรื่อง คือ 1) การประเมินครั้งนี้มุ่งเน้นการประเมิน โครงการที่มุ่งประเมิน
2) ระบุแหล่งข้อมูลหรือผู้ให้ข้อมูลหลัก ส่วนใหญ่จะประกอบด้วยรายงาน บันทึก เอกสารที่
เกี่ยวข้องต่างๆ ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ได้แก่ ผู้บริหาร คณะกรรมการ คณะทำงาน ผู้รับผิดชอบ ผู้ปฏิบัติ
ผู้รับบริการ ประชาชน และบุคลากรที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น และ 3) ตัวแปรที่ศึกษา/ประเด็นที่ศึกษา
ระบุว่าการประเมินโครงการเน้นการประเมินความเหมาะสมของปัจจัยพื้นฐาน กระบวนการ
ดำเนินงาน การบริหารจัดการผลผลิตหรือผลกระทบของโครงการ

5. ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และแนวทางการประเมิน

ในขั้นตอนนี้เป็นการศึกษาแนวคิด หลักการ ทฤษฎี แนวทางการประเมิน
แบบจำลองการประเมินรูปแบบต่างๆ ในการประเมินโครงการ ตลอดจนศึกษากรณีตัวอย่างงาน
ประเมินโครงการที่ทำการประเมินในลักษณะใกล้เคียงกับลักษณะงานประเมินที่กำลังจะประเมิน
เพื่อใช้เป็นกรอบแนวทางในการประเมิน ซึ่งจะทำให้นักประเมินเห็นแนวทางในการดำเนินงาน
ประเมินโครงการที่ชัดเจนมาก

รูปแบบการประเมิน (evaluation model) เป็นกรอบความคิดในการประเมิน ซึ่ง
แต่ละรูปแบบจะบอกให้ทราบว่าในการประเมินนั้นควรพิจารณาประเมินในเรื่องใด จะประเมินได้
อย่างไรบ้าง การประเมินโครงการ สามารถนำรูปแบบการประเมินมาประยุกต์ใช้ได้ มีนักวิชาการ
ทางด้านการศึกษาได้เสนอกรอบความคิดให้นักประเมินได้เลือกใช้อยู่หลายรูปแบบ รูปแบบ
การประเมินโดยทั่วไปนิยมแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

1. รูปแบบการประเมินที่เน้นจุดมุ่งหมาย (Objective Based Model) เป็น
รูปแบบที่เน้นการตรวจสอบผลที่คาดหวังได้เกิดขึ้นหรือไม่ หรือประเมินโดยตรวจสอบผลที่ระบุไว้
ในจุดมุ่งหมายเป็นหลัก โดยดูว่าผลที่เกิดจากการปฏิบัติงานบรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้หรือไม่

ได้แก่ รูปแบบการประเมินของไทเลอร์ (Ralph W. Tyler: 1943) ครอนบาค (Cronbach: 1973) และเคริกแพตทริก (Kirkpatrick)

2. รูปแบบการประเมินที่เน้นการตัดสินคุณค่า (Judgemental Evaluation Model) เป็นรูปแบบการประเมินที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลสารสนเทศสำหรับกำหนดและวินิจฉัยคุณค่าของโครงการนั้น ได้แก่ รูปแบบการประเมินของสเทค (Stake: 1967) สคริฟเวน (Scriven: 1967) โพรวิส (Provus: 1971)

3. รูปแบบการประเมินที่เน้นการตัดสินใจ (Decision - Oriented Evaluation Model) เป็นรูปแบบการประเมินที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูล และข่าวสารต่างๆ เพื่อช่วยให้ผู้บริหารในการตัดสินใจเลือกทางเลือกต่างๆ ได้อย่างถูกต้อง ได้แก่ รูปแบบการประเมินของเวลช์ (Welch: 1967) สตัฟเฟิลบีม (Stufflebeam: CIPP: 1968) อัลคิน (Alkin: 1967)

6. การออกแบบการประเมินโครงการ

การออกแบบการประเมินโครงการเป็นการกำหนดกรอบแนวทางในการประเมิน จะทำให้นักประเมินทราบว่าประเมินอย่างไร เป็นการวางแผนการดำเนินงานประเมิน โดยนักประเมินจะต้องวิเคราะห์รายละเอียดในแต่ละวัตถุประสงค์ของการประเมินว่าในแต่ละวัตถุประสงค์ประเด็นที่มุ่งศึกษาคือตัวชี้วัดคืออะไร แหล่งข้อมูลหรือผู้ให้ข้อมูลเป็นใครบ้าง จะเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งใด จะวัดตัวแปรด้วยเครื่องมือประเภทใด จะนำข้อมูลมาวิเคราะห์อย่างไร ตัดสินผลการประเมินด้วยเกณฑ์อะไร กล่าวโดยสรุปการออกแบบการประเมินจะออกแบบใน 3 เรื่องที่สำคัญ คือ การออกแบบการวัดตัวแปร การออกแบบการสุ่มตัวอย่างหรือผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และการออกแบบการวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งอาจจะทำในลักษณะของการกำหนดกรอบแนวทางการประเมินดังตัวอย่างกรอบแนวทางการประเมินต่อไปนี้

กรอบแนวทางการประเมินโครงการ

วัตถุประสงค์ของการประเมิน	ตัวแปร/ประเด็นที่ศึกษาตัว/ตัวบ่งชี้	แหล่งข้อมูล/ผู้ให้ข้อมูลหลัก	การเก็บรวบรวมข้อมูล	การวิเคราะห์ข้อมูล	เกณฑ์ในการประเมิน

7. พัฒนาเครื่องมือที่ใช้ในการประเมิน

เครื่องมือที่ใช้ในการประเมินมีหลายประเภท เช่น แบบสอบถาม แบบทดสอบ แบบสัมภาษณ์ แบบสำรวจ แบบสังเกต แบบบันทึก แบบตรวจสอบรายการ แบบเจงนับ เป็นต้น ในการประเมินโครงการ ผู้ประเมินจะต้องพิจารณาว่าเครื่องมือที่ใช้ในการประเมินมีหรือยัง มีเครื่องมือที่มีคนอื่นได้พัฒนาใช้แล้วหรือจะต้องสร้างขึ้นใหม่ ถ้าผู้ประเมินจะต้องพัฒนาเครื่องมือขึ้นมาใช้เอง จะต้องพัฒนาเครื่องมือให้สอดคล้องกับตัวแปรที่ศึกษา/ประเด็นที่ศึกษา ตัวชี้วัด เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจะต้องสร้างให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการประเมิน เหมาะกับผู้ที่ให้ข้อมูล ข้อคำถามควรเฉพาะเจาะจง มีความเป็นปรนัย อ่านแล้วเข้าใจตรงกัน ผ่านการตรวจสอบความตรงตามเนื้อหาโดยผู้ทรงคุณวุฒิ มีการทดลองใช้ และตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ ในด้านความตรง ความเที่ยง ความยากง่าย อ่านง่ายก่อนที่จะนำไปใช้จริง

8. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในเรื่องการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้ประเมินจะต้องมีการวางแผนอย่างดีเพื่อให้สามารถรวบรวมข้อมูลได้ครบถ้วน ตอบคำถามของการประเมินได้เป็นอย่างดี จะต้องตอบคำถามให้ได้ว่าแหล่งข้อมูลอยู่ที่ไหน จะเก็บเมื่อไร จากใคร เวลาใด และจะใช้เทคนิควิธีใดบ้าง ในกรณีที่ใช้เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลมีหลายฉบับ จะต้องเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างจำนวนมาก การเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง ควรจัดทำคู่มือการเก็บรวบรวมข้อมูล และถ้ามีผู้ช่วยในการเก็บรวบรวมข้อมูลจำนวนมาก ผู้ประเมินควรมีการฝึกอบรมผู้ช่วยในการเก็บรวบรวมข้อมูลให้มีความรู้ความเข้าใจในเทคนิควิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่จะใช้ก่อนที่จะดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจริง และควรมีการประสานงานกับแหล่งข้อมูลเพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความสมบูรณ์และตรงกับความเป็นจริงมากที่สุด

ในทางปฏิบัติ การเก็บรวบรวมข้อมูลการประเมิน ผู้ประเมินไม่จำเป็นต้องอาศัยวิธีการใดวิธีการหนึ่งเท่านั้น อาจจะใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลหลายวิธีประกอบกัน หรือพัฒนาวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลใหม่ๆ ได้ตลอดเวลา เพื่อให้ได้ข้อมูลครบถ้วนในการที่จะตอบคำถามของการประเมิน วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่น่าสนใจและสอดคล้องกับธรรมชาติของการประเมินโครงการ ได้แก่ การประชุมสัมมนาผู้เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์ผู้บริหาร การวิเคราะห์ผลงาน การวิเคราะห์รายงานที่เกี่ยวข้อง การสังเกตแบบมีส่วนร่วม ภาพถ่ายวีดิทัศน์ การอภิปรายเป็นกลุ่ม การใช้สถานการณ์จำลอง การใช้เทคนิคเดลฟาย เป็นต้น

9. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการประเมินโครงการตามปกติไม่จำเป็นต้องใช้วิธีการทางสถิติที่ยุ่งยากซับซ้อน ควรเลือกใช้วิธีการทางสถิติตามความจำเป็น ทำงานต่อการสื่อความหมาย

ผลการประเมิน แต่สามารถตอบคำถามผลการประเมินได้อย่างชัดเจน ตัวอย่างเช่น ถ้าข้อมูลที่เก็บรวบรวมเป็นเชิงปริมาณ สามารถนำมาวิเคราะห์โดยใช้สถิติต่างๆ เช่น พิสัย การแจกแจงความถี่ การวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ร้อยละ อัตราส่วน สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ การทดสอบความแตกต่างด้วยการทดสอบค่าที (t – test) หรือการทดสอบค่าเอฟ (F – test) เป็นต้น ส่วนข้อมูลที่ไม่ใช่เชิงปริมาณ อาทิ ข้อมูลจากคำถามปลายเปิด ข้อมูลจากเอกสารรายงานต่างๆ สามารถวิเคราะห์โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis)

การวิเคราะห์ข้อมูลส่วนใหญ่ จะเป็นการเปรียบเทียบข้อมูลที่รวบรวมมาได้ด้วยเกณฑ์การประเมิน หากผลการเปรียบเทียบสอดคล้องกันหรือผ่านเกณฑ์หรือมากกว่ากันหรือแตกต่างกันอย่างชัดเจน การตัดสินคุณค่าของผลการประเมินอาจทำได้โดยตรงไปตรงมา แต่ถ้าผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่มีลักษณะกำกวม การตัดสินคุณค่าจะยากทั้งหมด ในกรณีดังกล่าวผู้ประเมินอาจต้องดูข้อมูลสภาพแวดล้อมอื่นๆ ประกอบด้วย

10. การเขียนรายงานการประเมิน

รายงานผลการประเมินโครงการ เป็นเป้าหมายปลายทางของการประเมิน เป็นการนำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ผลการประเมินมาสรุปและแปลความหมาย เพื่อนำผลการประเมินไปใช้ประกอบการวินิจฉัย หรือตัดสินใจในการปรับปรุงและพัฒนาโครงการให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ดังนั้น ในขั้นตอนนี้นักประเมินจะต้องจัดทำรายงานการประเมินเพื่อนำเสนอให้ผู้บริการได้นำผลการประเมินไปใช้ประกอบการตัดสินใจ รายงานการประเมินที่นิยมทำใน 2 ลักษณะ คือ รายงานการประเมินสรุปสำหรับผู้บริหารและรายงานการประเมินฉบับสมบูรณ์ โดยรายงานสรุปสำหรับผู้บริหารเป็นรายงานการสรุปผลการประเมินที่สั้น กระชับ ครอบคลุม มีความยาว 1 – 3 หน้า ได้สารสนเทศที่ใช้ประกอบการตัดสินใจของผู้บริหาร ประกอบด้วยสาระสำคัญ 3 เรื่อง คือ วัตถุประสงค์ของการประเมิน ผลการประเมินและข้อเสนอแนะ สำหรับรายงานการประเมินฉบับสมบูรณ์ โดยทั่วไปจะมีรายละเอียดที่ครอบคลุมในเรื่องความเป็นมาและความสำคัญของการประเมิน วัตถุประสงค์ของการประเมิน ขอบเขตของการประเมิน เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการประเมิน วิธีดำเนินการประเมิน ผลการวิเคราะห์ข้อมูล สรุปผลการประเมิน อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

นอกจากนี้ ประชุม รอดประเสริฐ (2530: 47 – 50) และไพศาล หวังพานิช (2533: 31 – 33) ยังให้แนวคิดเกี่ยวกับวิธีการประเมิน ดังนี้

1. กำหนดเป้าหมาย ผู้ประเมินจะต้องกำหนดสิ่งต่อไปนี้ให้ชัดเจน คือ
 - 1.1 การประเมินโครงการนี้มีความจำเป็นเพียงใด
 - 1.2 ผลการประเมินจะนำไปใช้อะไร

- 1.3 เป็นการประเมินประเภทใดหรือระยะใดของโครงการ
- 1.4 จะใช้แนวคิดหรือรูปแบบการประเมินอย่างไร (ของใคร) เป็นหลัก
2. กำหนดวัตถุประสงค์ เพราะวัตถุประสงค์เป็นทิศทางดำเนินงาน ซึ่งในการที่จะกำหนดวัตถุประสงค์จะต้องเขียนอย่างชัดเจน ครอบคลุม สอดคล้องกับเป้าหมายและรูปแบบการประเมินที่จะยึดเป็นหลัก โดยผู้ประเมินจะต้องตอบคำถามต่อไปนี้ คือ
 - 2.1 อะไรคือความมุ่งหมายของการประเมินโครงการนี้
 - 2.2 วัตถุประสงค์ในการประเมินมีอะไรบ้าง
 - 2.3 ทำไมจึงต้องประเมินโครงการนี้
3. กำหนดคุณลักษณะที่จะประเมิน การที่จะสนองตอบจุดมุ่งหมายที่กำหนดจะต้องพิจารณาคุณลักษณะใดหรือมีอะไรบ้าง คุณลักษณะที่กำหนดนี้จะต้องสำคัญและตรงตามวัตถุประสงค์อย่างแท้จริงและครบถ้วน
 4. นิยามและคุณลักษณะ คุณลักษณะที่กำหนดจะต้องมีนิยามหรือให้ความหมายอย่างชัดเจนว่า คืออะไร หรือมีคุณสมบัติอย่างไร จะสังเกตคุณลักษณะเหล่านั้นได้อย่างไร ถ้าคุณลักษณะใดไม่สามารถนิยามได้ย่อมหมายถึงผู้ประเมินไม่รู้จักคุณลักษณะนั้นและไม่สามารถวัดหรือประเมินได้
 5. ออกแบบการประเมิน โดยพิจารณาว่าการที่จะประเมินตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดหรือตอบปัญหาที่ต้องการทราบนั้น ควรจะดำเนินการประเมินอย่างไร จากใคร ช่วงเวลาใดจึงจะเหมาะสม
 6. กำหนดแหล่งข้อมูล โดยพิจารณาว่าคุณลักษณะที่กำหนดเป็นลักษณะของอะไร หรือของบุคคลกลุ่มใด ในการประเมินครั้งนี้จะประเมินจากแหล่งใด หรือจากใครบ้าง และจำนวนเท่าใด
 7. กำหนดเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล จากคุณลักษณะที่กำหนด และจากแหล่งข้อมูลที่จะใช้ ควรใช้เครื่องมือชนิดใดจึงจะได้ข้อมูลที่ตรงกับความเป็นจริง มีความเป็นไปได้ และสะดวกที่สุด
 8. สร้างเครื่องมือ หรือเลือกเครื่องมือที่จะใช้ในการรวบรวมข้อมูล โดยเครื่องมือเหล่านั้นจะต้องมีความเที่ยงตรง (Validity) ความเชื่อมั่น (Reliability) ความเป็นปรนัย (Objectivity) หรือชัดเจนเข้าใจง่ายและเหมาะสมที่จะใช้ (Usability) กับหน่วยตัวอย่างหรือกลุ่มตัวอย่างที่จะให้ข้อมูล
 9. ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ควรตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือในด้านต่างๆ ด้วยวิธีการที่เหมาะสม แล้วทำการแก้ไขปรับปรุงเครื่องมือก่อนที่จะไปเก็บรวบรวมข้อมูลจริง

10. กำหนดเกณฑ์ประเมิน การตรวจสอบคุณลักษณะที่กำหนดจะใช้เกณฑ์อย่างไร เช่น เป็นเกณฑ์เชิงบรรยาย หรือเกณฑ์ที่เป็นตัวเลข หรือเกณฑ์ที่กำหนด หรืออาจเป็นแบบเกณฑ์สัมบูรณ์ (Absolute Criteria) ในกรณีที่คุณลักษณะนั้นมีการกำหนดเกณฑ์มาตรฐานไว้ หรือแบบสัมพัทธ์ (Relative Criteria) ในกรณีที่มีได้กำหนดเกณฑ์มาตรฐานไว้ก่อน ซึ่งเกณฑ์แบบสัมพัทธ์นี้ต้องคำนึงถึงความเหมาะสม และความเป็นไปได้ด้วย

11. เก็บรวบรวมข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นขั้นตอนที่สำคัญ เพราะถ้าหากเป็นไปอย่างไม่มีประสิทธิภาพแล้ว ย่อมมีผลกระทบต่อ การประเมิน ฉะนั้น ผู้ประเมินควรมีการวางแผนเพื่อรวบรวมข้อมูล ดังนี้

11.1 กำหนดวัตถุประสงค์ให้ชัดเจน

11.2 ระบุไว้ว่าข้อมูลใดที่ต้องการเก็บรวบรวม

11.3 เก็บรวบรวมข้อมูลเหล่านั้นอย่างไร

11.4 เก็บรวบรวมข้อมูลเหล่านั้นเมื่อใด

11.5 ระบุว่าใครเป็นผู้เก็บรวบรวมข้อมูลนั้น ทั้งนี้ต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบถูกต้องยุติธรรม และครบถ้วนตามแบบที่กำหนด

12. การวิเคราะห์ข้อมูล เมื่อข้อมูลได้รับการเก็บรวบรวมตามวิธีการและได้จำนวนที่ต้องการแล้วต้องตรวจสอบอย่างละเอียดและจำแนกข้อมูลตามวัตถุประสงค์ จากนั้นจึงทำการวิเคราะห์ข้อมูล โดยคำนึงถึงรายละเอียดดังต่อไปนี้

12.1 ประเภทและชนิดของข้อมูลที่จะรวบรวมต้องเป็นที่ตกลงและเห็นพ้องต้องกัน

12.2 เครื่องมือที่จะใช้ต้องได้รับการตรวจสอบอย่างละเอียด และรอบคอบ

12.3 ข้อมูลที่ได้รับจะต้องจำแนกเป็นหมวดหมู่ และระบุว่าเป็นข้อมูลเสริม หรือเป็นข้อมูลที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงาน

12.4 วิธีการในการวิเคราะห์ข้อมูลจะต้องถูกกำหนดขึ้นไว้ล่วงหน้า

13. สรุปหรือตัดสิน พิจารณาข้อมูลแต่ละด้านกับเกณฑ์ที่กำหนด แล้วทำการสรุปรวมหรือตัดสินผลประเมิน โดยพยายามสรุปทั้งตามจุดมุ่งหมายและรวบรวมข้อ ทั้งนี้ต้องใช้ดุลยพินิจที่เหมาะสมประกอบการพิจารณา

14. เขียนรายงานผลการประเมิน โครงการ

สุวิมล ติรกานันท์ (2545: 13 – 14) ได้แบ่งขั้นตอนในกระบวนการประเมินโครงการไว้ดังนี้

1. ศึกษารายละเอียดของสิ่งที่ถูกประเมิน และศึกษาความต้องการของผู้ใช้ผลประเมิน

2. กำหนดประเด็นในการประเมิน

3. กำหนดตัวชี้วัด

4. ออกแบบการประเมิน

5. เก็บรวบรวมข้อมูล

6. วิเคราะห์ข้อมูล

7. แปลผลและสรุปผล

8. เขียนรายงาน

จากกระบวนการประเมินดังกล่าวพอที่จะสรุปได้ว่า การประเมินโครงการมีกระบวนการ คือ ศึกษาและวิเคราะห์โครงการ กำหนดวัตถุประสงค์ในการประเมิน ออกแบบการประเมิน สร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ เก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล สรุปผลและรายงานผลการประเมิน

2. การอนุรักษ์และฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน

2.1 ความหมายของการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน

สมหวัง คงประยูร (2522: 29) กล่าวว่า การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน หมายถึง การศึกษาเรื่องราว รูปแบบ สภาพสังคม การดำเนินชีวิต ตลอดจนเงื่อนไขต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน ไม่ว่าจะทางตรงและทางอ้อม ซึ่งเป็นการรักษา และพัฒนาศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านให้ดีขึ้น

ชุมพล คชวงศ์ และคนอื่นๆ (2529: 29) กล่าวว่า การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน หมายถึง การให้ความสนใจ สนับสนุนและคุ้มครองอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านเอาไว้

กนกวรรณ ชูโชติ (2542: 7) กล่าวว่า การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน หมายถึง การพิทักษ์และดำรงไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม เพื่อก่อให้เกิดความรัก ความหวงแหน ความเข้าใจและความภาคภูมิใจในความเป็นท้องถิ่น ตลอดจนเพื่อประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้าของคนรุ่นหลัง

พระมหาบุญช่วย สิรินุโร (2548: 9) กล่าวว่า การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน หมายถึง ความพยายามที่จะรื้อฟื้นศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านที่เกือบสูญหายไป โดยสาวไปถึงรากฐาน หรือคุณค่าความหมายที่ลึกลงไป มิใช่แค่เพียงส่วนที่เป็นรูปแบบเท่านั้น รวมทั้งเสริมศักยภาพของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านให้สามารถเชื่อมต่อโลกเก่ากับโลกสมัยใหม่ อาศัยหลักของการปรับตัวและยังคงรักษารากวัฒนธรรมเอาไว้

จึงสรุปได้ว่า การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน หมายถึง การศึกษาเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านในแง่ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องราว รูปแบบ สภาพที่เป็นอยู่ และให้ความสนใจที่จะสนับสนุน คุ่มครองศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านให้ดำรงคงอยู่ไว้ทั้งในรูปธรรม นามธรรม เป็นการรื้อฟื้นศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านที่จะสูญหายไป โดยใช้วิธีการที่ทำให้เกิดความรัก ความหวงแหน ความเข้าใจ และความภาคภูมิใจในความเป็นท้องถิ่น

2.2 ความสำคัญของการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน

สมหวัง คงประยูร (2522: 28) ได้ให้แง่คิดไว้ว่า ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นสิ่งที่มีความคู่กับการดำเนินชีวิตของชาวบ้านมาตั้งแต่โบราณกาลกำลังจะถูกกลืนและผลสุดท้ายก็คือความเสื่อมสลายในที่สุด เนื่องมาจากสภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่มีขึ้นอย่างรวดเร็ว ดังนั้นความสำคัญของการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน จึงเป็นการอนุรักษ์เรื่องราวและความเป็นมาของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านจึงเป็นสิ่งที่ควรให้ความสนใจ สนับสนุน เพราะศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านนอกจากจะให้คุณค่าทางด้านประโยชน์ใช้สอย คุณค่าทางความงาม ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านยังให้คุณค่าของอดีตด้วย ซึ่งคุณค่าประการหลังนับได้ว่าเป็นคุณค่าที่สำคัญอย่างยิ่ง

สุจริต บัวพิมพ์ (2542: 809) ได้กล่าวว่า ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านมีบทบาทสำคัญในวิถีชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่เข้าจรดเย็น เช่น เป็นเครื่องบ่งบอกถึงอารยธรรมของอดีต เป็นเครื่องผ่อนคลายความเหน็ดเหนื่อย เป็นเครื่องแสดงอารมณ์สนุก รื่นเริง โศกเศร้า และศักดิ์สิทธิ์ในพิธีกรรม สิ่งต่างๆ ที่ประกอบขึ้นเป็นศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน จึงมีคุณค่าสำคัญต่อการอนุรักษ์ ทั้งทางด้านวัตถุ เช่น เครื่องดนตรี บทเพลงที่ขับลำนำ ขับกล่อม สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิตในอดีตได้อย่างงดงาม ประกอบไปด้วยศิลปหัตถกรรมของการประดิษฐ์ประกอบเครื่องดนตรี ความไพเราะของวรรณกรรมอันระรื่นหูที่เรียบเรียงร้อยประสานให้เกิดเป็นกวีนิพนธ์อันทรงคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์

จึงสรุปได้ว่า การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านมีความสำคัญ เพราะถือเป็นการอนุรักษ์เรื่องราว ความเป็นมา อารยธรรมในอดีตของชุมชนใดชุมชนหนึ่ง เพราะศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นสิ่งที่บอกเรื่องราว ความเป็นมาเป็นไป เป็นสิ่งที่ให้คุณค่า ความงามของอดีต เป็นสิ่งที่ให้ความสนุกสนาน รื่นเริง โศกเศร้า รวมถึงพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ด้วย

2.3 ประเภทของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน

ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านของแต่ละท้องถิ่นจะมีเอกลักษณ์ที่แตกต่างหลากหลาย ทำหน้าที่คอยเชื่อมโยงและถ่ายทอดข้อมูลข่าวสาร ความหมาย และอารมณ์ความรู้สึกร่วมกันของคนที่อยู่ในชุมชนเดียวกัน ทั้งนี้ กาญจนา แก้วเทพ (อ้างถึงใน สมสุข หินวิมาน 2548: 31 – 32) ได้จำแนกคุณสมบัติของ “ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน” ออกเป็น 4 รูปแบบด้วยกัน คือ

2.3.1 รูปแบบที่เป็นวจนภาษา (verbal form) เช่น คำคม ภาษิต คำกลอน เพลง ปฏิพากย์ เพลงกล่อมเด็ก ตำนาน นิทาน พงศาวดาร วรรณคดี เทศน์มหาชาติ เป็นต้น

2.3.2 รูปแบบที่เป็นพฤติกรรม (behavioural form) เช่น ความเชื่อ การละเล่น งานเฉลิมฉลอง ประเพณี เทศกาล กิจกรรมการแสดง ดนตรีพื้นบ้าน เป็นต้น

2.3.3 รูปแบบที่เป็นวัตถุ (material form) เช่น เครื่องแต่งกาย ผ้าพื้นเมือง อาหารพื้นบ้าน อาหาร ของใช้ หัตถกรรม งานปูนปั้น แถงหยวก สมุนไพร เป็นต้น

2.3.4 รูปแบบที่เป็นอวัจนภาษา (non - verbal form) เช่น อากัปกริยา การเดินรำ ภาษาวาด เป็นต้น

2.4 การเสื่อมถอยของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน

ชุมพล ชวงส์ และคนอื่นๆ (2529: 30) ได้กล่าวถึงสาเหตุของการเสื่อมถอยของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านไว้ดังนี้

1. สภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนไปตามกาลสมัย
2. ความนิยมตามกาลเวลา ซึ่งขึ้นอยู่กับรสนิยมของชาวบ้าน
3. พัฒนาการทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ซึ่งจะดูมีอิทธิพลมากที่สุด

กาญจนา แก้วเทพ (2553: 6 - 7) ได้กล่าวถึงปัจจัยต่างๆ ที่ทำให้ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านเกิดการเสื่อมถอยไว้ ดังนี้

1. ปัญหาเรื่องการสูญสลายของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน เนื่องจากในยุคปัจจุบันสังคมไทยกำลังมีการย้อนกลับมาของภูมิปัญญาพื้นบ้านและวัฒนธรรมท้องถิ่น ดังนั้นจึงอาจจะมีสภาพขาดความตระหนักรู้ให้เห็นความรุ่งโรจน์ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน เช่น ปรากฏการณ์เลิกเงินล้าน ความนิยมดนตรีโปงลางของภาคอีสาน ฯลฯ แต่สำหรับภาพรวมที่เป็นจริงก็คือ อาจมีบางส่วนของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน ซึ่งเจริญรุ่งโรจน์ แต่ทว่าส่วนใหญ่ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านกำลังมีการเสื่อมถอย หรือสูญสลายไปแล้วมากมายหลายชนิด ทั้งนี้ เนื่องมาจากสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปไม่ได้อบอุ่นหรือสืบทอดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านเหล่านั้น

2. ศิลปวัฒนธรรมชั้นดีเยี่ยมมักสูญหาย เหลือไว้แต่ศิลปวัฒนธรรมระดับล่าง โดยส่วนใหญ่แล้ว ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านแต่ละประเภทมักจะมีหลากหลายในตัวเอง และมีทั้งที่

มุ่งเป้าหมายด้านพิธีกรรม ให้ความสำคัญศักดิ์สิทธิ์ ให้การอบรมสั่งสอน กับที่มีเป้าหมายหลักคือให้ความบันเทิง หรืออาจแบ่งเป็นศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านประเภทสูง คือ ต้องมีการฝึกฝนบ่มเพาะอย่างยาวนาน จึงจะสร้างสรรค์ได้ กับแบบประเภทต่ำ คือ เรียกร้องการฝึกอบรมแต่เพียงเล็กน้อยก็กระทำได้แล้ว จากประเภทที่หลากหลายมีระดับ แนวทางการเลือกสรรศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านของสังคม (Tradition of selection) ที่เป็นไปตามยถากรรม มักจะเลือกเอาศิลปวัฒนธรรมที่ให้ความบันเทิงไว้พล่อยให้ศิลปวัฒนธรรมแบบพิธีกรรมสูญสลายไป เช่น หมอลำธรรมมักจะหายไป เหลือแต่หมอลำซิ่ง หรือเลือกเอาแต่หมอลำที่หน้าตาหล่อเหลาแต่ร้องกลอนลำไม่ได้ แต่ทอดทิ้งหมอลำอาวุโสที่เป็นเทพเจ้าแห่งการลำกลอน เป็นต้น หากสถานการณ์เป็นดังนี้ มรดกตกทอดที่หลงเหลือของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านที่จะไปถึงมือลูกหลานก็คงเป็นแค่ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านชั้นปลายแถวเท่านั้น

3. ศิลปวัฒนธรรมที่เหลืออยู่ก็เปลี่ยนรูปแบบ ถึงแม้เป็นหลักการพื้นฐานที่ว่า วัฒนธรรมทุกประเภท หากจะดำรงอยู่ได้ก็จำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยน (Adaptive) แต่คำถามที่ต้องทวงถามกันต่อไปนั่นก็คือ ใครเป็นผู้มีอำนาจในการเลือกปรับเปลี่ยนนั้น ผู้ที่ปรับเปลี่ยนนั้นเป็นเจ้าของวัฒนธรรมเอง หรือเป็นพลังอำนาจจากภายนอก เช่นกระแสธุรกิจ และเป็นการปรับเปลี่ยนที่ฝืนจิตของเจ้าของวัฒนธรรมหรือไม่ หากเป็นกรณีหลัง ก็ต้องถือว่าศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านนั้นได้เปลี่ยนรูปแบบกลายเป็นศิลปวัฒนธรรมที่ผิดแปลกไปสำหรับพื้นบ้านพื้นถิ่นไปเสียแล้ว ดังที่โนราช ฐบัว ศิลปินแห่งชาติกล่าวว่า โนราสมัยใหม่นั้นเอาแต่ร้องเพลงลูกทุ่งเป็นหลัก ไม่ค่อยรำหรือทำบทร และน่าจะมีการจัดระเบียบโนรากันเสียใหม่ เป็นต้น

4. ปัญหาเรื่องการสืบทอด ในการวิจัยที่มีการสำรวจผู้ชมศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน หากมีการระบุคุณสมบัติของกลุ่มตัวอย่างว่า ต้องเป็นผู้ที่ชมศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านอย่างต่อเนื่องกัน ในช่วง 2-3 ปีที่ผ่านมา ก็จะพบว่า มีแต่ผู้ชมที่มีอายุเกิน 30 ปีขึ้นไปเท่านั้น สำหรับกลุ่มเยาวชน จะมีอยู่น้อยมาก หรือแม้ว่าจะมีโอกาสได้ชม ก็มักจะไม่เข้าใจหรือไม่เข้าถึงศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน ข้อเท็จจริงนี้แสดงว่า ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านส่วนใหญ่ได้กลายเป็น "สื่อของผู้อาวุโส" ไปเสียแล้ว และขาดการสืบทอดทั้งในด้านของศิลปินและที่สำคัญคือการสืบทอดต่อเนื่องของผู้ชม

จึงสรุปได้ว่า การเสื่อมถอยของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน เกิดจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนไปตามกาลสมัย ซึ่งทำให้ผู้คนในปัจจุบันมีโอกาที่จะเข้าถึงศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านได้น้อยลง เนื่องจากกระแสวัฒนธรรมสมัยใหม่ ทำให้ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านเกิดการสูญหาย เปลี่ยนรูปแบบ หรือขาดการสืบทอดโดยผู้ที่มีความเข้าใจอย่างแท้จริง

2.5 ขั้นตอนในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน

ในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านประกอบด้วยขั้นตอนง่ายๆ คือ (สมหวัง คงประยูร 2522: 30 - 31)

1) การเก็บข้อมูลจากสิ่งต่างๆ ที่พอเหลืออยู่อย่างใกล้เคียง เพื่อจะได้รู้ถึงความหมายในแง่อื่น เช่น ได้รับอิทธิพล หรือตัวแปรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกันอาจโดยอาศัยการเปรียบเทียบกับรูปแบบ หรือจากการสอบถาม

2) เก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้นำให้คงเรื่องราวตามความเป็นจริงเดิมของสิ่งนั้นไว้โดยไม่บิดเบือน โดยพิจารณาถึงคุณค่าทางด้านต่างๆ ของศิลปวัฒนธรรมนั้น ว่าอะไรคือจุดเด่น เพื่อจะได้รักษาลักษณะสำคัญนั้นไว้ให้ได้มากที่สุด

ชุมพล คชวงศ์ และคนอื่นๆ (2529: 30) ได้กล่าวถึงขั้นตอนในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านไว้ดังนี้

1) การเก็บข้อมูล เป็นงานภาคสนาม เป็นการเก็บข้อมูลจากสิ่งต่างๆ ของท้องถิ่นอย่างละเอียดโดยการสังเกตหรือการสอบถาม ซึ่งจากการเก็บข้อมูลหลายๆ ครั้งและหลายท้องถิ่น อาจจะทำให้ทราบถึงการรับอิทธิพลหรือตัวแปร หรือวิวัฒนาการของสิ่งนั้นๆ ได้ และการบันทึกข้อมูลดังกล่าวจะต้องคงเรื่องราวตามความเป็นจริงอย่างละเอียดที่สุด

2) ทำการวิเคราะห์วิจัย แล้วเผยแพร่ให้คนทั่วไปได้เห็นคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านที่เกิดขึ้น โดยตรงตามหน้าที่ใช้สอยอย่างจริงจัง ซึ่งถ้าหากมีผู้เข้าใจและสนใจในงานที่เป็นลักษณะพื้นบ้านจากการเผยแพร่ที่อยู่ข้างแล้วก็อาจให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ต่อไปได้ และก็อาจมีส่วนช่วยให้ชาวบ้านยังคงผลิตศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านตามลักษณะดั้งเดิมอยู่บ้าง

3) การรวบรวมศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน ซึ่งมีการบันทึกไว้อย่างถูกต้องเป็นการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านที่สำคัญและจำเป็นวิธีหนึ่ง ที่สามารถเอื้ออำนวยให้ผู้สนใจได้ใช้เป็นหลักฐานในการศึกษาถึงความเป็นมาของชาวบ้านท้องถิ่นต่างๆ ได้

4) การเก็บข้อมูลภาคสนาม จะต้องทำซ้ำที่เดิมอยู่เสมอ โดยเว้นระยะเวลาพอสมควร เพื่อสังเกตการเปลี่ยนแปลงของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน

จึงสรุปได้ว่า ขั้นตอนในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านนั้นอย่างละเอียดตามความเป็นจริง แล้วทำการวิเคราะห์ วิจัย เพื่อเผยแพร่ให้กับคนทั่วไปได้เห็นถึงคุณค่าและความสำคัญของศิลปวัฒนธรรมของตน แล้วทำการบันทึกข้อมูลไว้เป็นหลักฐานที่ถูกต้องเพื่อความสะดวกในการศึกษาต่อไป

2.6 การส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน

สุธิวงศ์ พงศ์ไพบุลย์ (2530: 38) มีแนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน โดยสรุปได้ว่า คือ การก่อให้เกิดผลดีที่สนองตอบต่อกลุ่มชนผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมนั้นๆ โดยตรง ซึ่งอาศัยฐานความต้องการ ความเป็นไปได้ และผลกระทบที่ส่งผลดีต่อสถาบันพื้นบ้านนั้นๆ ทั้งในระยะสั้น และระยะยาว ทั้งที่เป็นอนุภาคและมหัพภาคของกลุ่มชน กิจกรรมใดที่ส่งเสริมให้มีคุณลักษณะเช่นนี้สมาชิกส่วนใหญ่ของกลุ่มชนมักร่วมมือปฏิบัติอย่างเต็มใจ อันเป็นลักษณะตามธรรมชาติของการเกิดขึ้นและการดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน

สมหวัง คงประยูร (2522: 32) กล่าวว่า การส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านจะเป็นการสนับสนุนความสำคัญของงาน ให้ประจักษ์ต่อบุคคลทั่วไปได้ชื่นชมถึงความงามในความจริงใจ โดยสามารถเรียบเรียงวิธีการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านได้ ดังนี้

- 1) ส่งเสริมโดยการเผยแพร่ให้คนทั่วไปได้เข้าใจถึงลักษณะของงานศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน ภาคภูมิใจในความสำคัญที่เปรียบเหมือนเอกลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่น และเมื่อกล่าวรวมกันทุกท้องถิ่นมันก็คือเอกลักษณ์ประจำชาติที่ไม่เหมือนใคร
- 2) ส่งเสริมให้เห็นและเข้าใจในคุณค่าของความงามอย่างซื่อตรง จริงใจ การแก้ปัญหาในการใช้สอยอย่างชาญฉลาด การให้คิดและปรัชญาในการดำรงชีวิต
- 3) ส่งเสริมให้มีการผลิตงานศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านโดยอาศัยวิทยาการใหม่ๆ เพื่อช่วยยืดอายุการใช้งานของวัสดุ หรือทำให้เกิดความสะดวกในการใช้ แต่นั่นย่อมหมายถึงว่า วิทยาการนั้นจะไม่ทำให้คุณค่าของงานเสียไป เช่น การเล่นเพลงพื้นบ้านอาศัยเครื่องบันทึกลงและขยายเสียง หรือการทำน้ายารักษาเนื้อไม้บนงานไม้ แต่มีใช้การใช้สีน้ำมันลงทับจนปิดลักษณะที่แท้จริงของไม้เป็นการบิดเบือนลักษณะพิเศษของวัสดุ เป็นต้น
- 4) ส่งเสริมให้มีการใช้งานศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านอย่างกว้างขวางขึ้น โดยผู้ใช้มีความเข้าใจในคุณค่าที่แท้จริงมิใช่หลงอยู่กับสีที่สวยงาม

2.7 การถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน

ในอดีตชาวบ้านทุกหมู่เหล่าได้ใช้สติปัญญาของตนเองสั่งสมความรู้และประสบการณ์เพื่อการดำรงชีวิตมาโดยตลอดจนถึงปัจจุบัน และยอมถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ที่สั่งสมไว้จากคนรุ่นหนึ่งด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่แตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่นทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยอาศัยศรัทธาทางศาสนา ความเชื่อเรื่องผีสาขต่าง ๆ รวมทั้งความเชื่อบรรพบุรุษเป็นพื้นฐานในการถ่ายทอดและเรียนรู้สืบทอดกันมาจนถึงลูกหลานในปัจจุบัน ซึ่ง รัตนะ บัวสนธ์ (2535: 112) ได้กล่าวถึง การถ่ายทอดภูมิปัญญาในรูปแบบของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนดังนี้

1) ครูเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอน ในกรณีนี้บทบาทการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนอยู่ภายใต้การกระทำของครู กล่าวคือ ครูเป็นตัวแทนของปราชญ์ท้องถิ่นที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นได้รับการกำหนดเป็นหลักสูตรท้องถิ่นแล้ว

2) ปราชญ์ท้องถิ่น เป็นผู้ดำเนิน กิจกรรมการเรียนการสอน แทนที่โรงเรียนจะให้ครูดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญา ก็เปลี่ยนเป็นปราชญ์ท้องถิ่นทำหน้าที่เป็นผู้สอนหรือเป็นครูแทน รวมทั้งให้ปราชญ์ทำหน้าที่ประเมินผลการเรียนของนักเรียนด้วย

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (อ้างถึงใน ภัททิยา สามงามยา 2545: 68) ได้จัดทำโครงการวิจัยและพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ ผลการศึกษาได้สรุปกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาไว้ ดังนี้

1) การทำให้ผู้เป็นตัวอย่าง ถือว่าเป็นวิธีการถ่ายทอดของผู้อาวุโส หรือ ผู้เฒ่าผู้แก่ โดยเป็นตัวอย่างเป็นของคนในครอบครัว ญาติพี่น้อง ชุมชนเดียวกัน

2) การคิดร่วมกัน เป็นการกระตุ้นให้สมาชิกในชุมชนได้แสดงความรู้สึกรู้สึก และความคิดเห็นต่อประเด็นต่าง ๆ อย่างเป็นธรรมชาติ มีการแลกเปลี่ยนและเสนอความเห็นอย่างมีเหตุผลเปิดโอกาสถ่ายทอดภูมิปัญญาซึ่งกันและกัน

3) การสร้างสรรค์กิจกรรมหรือการทำงานร่วมกัน โดยการขยายเครือข่ายระดับบุคคลระดับกลุ่มให้มากเพราะได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ภูมิปัญญาหลากหลายและนำมาพัฒนากิจกรรมที่กระทำอยู่

4) การบรรยาย หรือ เวทีชาวบ้าน เป็นกิจกรรมสำคัญอีกอย่างหนึ่ง สำหรับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การวิเคราะห์และสังเคราะห์ ประสบการณ์ของชาวบ้านร่วมกัน อันจะส่งผลให้สมาชิกของชุมชนมีความรู้ความสามารถสูงขึ้น

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า การดำเนินการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น สามารถทำได้หลายลักษณะ ซึ่งพอสรุปลักษณะที่สำคัญ ๆ ได้ 2 ลักษณะ คือ

1) ครูเป็นตัวแทนปราชญ์ท้องถิ่นในการดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับนักเรียน

2) ปราชญ์ท้องถิ่นเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญา รวมทั้งประเมินผลการเรียนของนักเรียนด้วย

3. โครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน “ดาระ” สถานสายใยชุมชน

3.1 หลักการและเหตุผล

จากนิทานปรัมปรา ดาระมีถิ่นกำเนิดในหมู่บ้านเล็กๆ แขวงเมืองฮัมดาระตอนเหนือ ประเทศซาอุดีอาระเบีย เริ่มมีการแสดงเมื่อไร ไม่ปรากฏหลักฐาน ได้เข้าสู่ประเทศไทยโดยผ่านประเทศอินโดนีเซีย มาเลเซีย เข้าสู่ประเทศไทยทางจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่จังหวัดสตูล โดยการไปมาค้าขายของพ่อค้าวานิช และนักท่องเที่ยวในสมัยนั้น การเข้ามาของดาระไม่ใช่มาในรูปแบบของการแสดงอาชีพ แต่มากับหมู่คณะซึ่งได้แก่ กลุ่มพ่อค้าวานิช และกลุ่มนักท่องเที่ยว

“ดาระ” คือการเล่นเพื่อความสนุกสนานหลังจากเสร็จครีดยกกับการงานมาตลอดทั้งวัน หรือเมื่อนึกอยากเล่นก็รวมกลุ่มกันร้องรำทำเพลง และไม่ได้มาในรูปแบบแอบแฝงเพื่อการเผยแพร่ศาสนาแต่อย่างใด ศิลปะการแสดงนี้เข้ามายังจังหวัดสตูลเมื่อประมาณ 300 ปีมาแล้ว แต่ยังไม่มียุคที่ยืนยันช่วงเวลาเข้ามาได้อย่างแน่นอน แต่จากการคาดหมายแล้ว “ดาระ” ได้เป็นที่รู้จักกันในจังหวัดสตูล เมื่อประมาณ 3-4 ชั่วอายุคนมาแล้ว ถิ่นที่นิยมเล่นกันมากในสมัยนั้น คือเขตอำเภอเมืองสตูล ตำบลแปะ - ระและตำบลควนโดน แต่ปัจจุบันการแสดงดาระมีแห่งเดียวในประเทศไทย คือ อำเภอควนโดน จังหวัดสตูล และคงเหลือเพียงคณะเดียวโดยมีนายทอง มาลินี (อายุ 90 ปี) และนางสมศรี ชอบกิจ เป็นครูผู้ถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน “ดาระ” ให้กับคนในชุมชน เดิมพื้นที่การแสดงดาระ คือสถานที่ที่คนในชุมชนทั้งไทยพุทธและมุสลิมจะเข้ามาพบปะแลกเปลี่ยนพูดคุย สอบถามสารทุกข์สุกดิบกันของคนในชุมชนเองและ คนในชุมชนใกล้เคียงทำให้เกิดการรู้จักกัน และก่อให้เกิดความสามัคคีกันของคนในชุมชนด้วย

ต่อมาในช่วงระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 ชาวบ้านต้องอพยพหนีสงคราม การละเล่นชนิดนี้จึงชะงักไป เมื่อสงครามสงบ อารยธรรมสมัยใหม่ได้เข้ามามีอิทธิพลต่อประชาชนในท้องถิ่น เช่น ราว ภาพยนตร์ วงดนตรี ทำให้ดาระเลือนหายไปจากความทรงจำของคนในท้องถิ่นบ้าง แต่ยังไม่ถึงกับไม่มีการรู้จัก เพราะปัจจุบันได้มีการนำศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน “ดาระ” เข้ามาถ่ายทอดในการเรียนการสอนหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนควนโดนวิทยา โดยการถ่ายทอดเน้นรูปแบบการแสดงเป็นหลัก เช่น การร้องและการรำ ดังนั้นเมื่อไม่มีการถ่ายทอดเรื่องเนื้อหาและคุณค่า จึงทำให้ผู้เรียนไม่รู้จักความเป็นมาและคุณค่าของดาระ

โอกาสในการแสดง

ในอดีต “ดาระ” เป็นศิลปะการเล่นพื้นบ้าน ซึ่งนิยมรำกันในหมู่บ้านชนบท หลังจากที่ผ่านมาจนหมดทั้งวัน จึงหาความรื่นเริงในหมู่บ้านด้วยการรำดาระหรือนึกสนุก อาจจะมารำก็ชวนกันมาร่ำรำ ไม่มีกฎเกณฑ์ว่าจะต้องเล่นในเทศกาลต่างๆ และเมื่อดาระได้เข้ามา

มีส่วนเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น ก็เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบ เกิดการแข่งขันกันขึ้น จัดตั้งเป็นคณะคาระขึ้น และจะเล่นก็ต่อเมื่อมีการว่าจ้างหาไปเล่นเท่านั้น ส่วนใหญ่มักจะแสดงในงานพิธีมงคลต่างๆ ของชาวไทยมุสลิม โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานมงคลสมรส กล่าวกันว่า งานใดที่มีคาระไปแสดง งานนั้นจะเป็นที่โจษขานว่าเป็นงานใหญ่ นับว่าคาระเป็นการเล่นเพื่อกลุ่มหอบ่าวสาว

การแสดงคาระเล่นได้ตลอดเวลา จากคำบอกเล่าของนายทอง มาลินี ผู้ที่เคยแสดงคาระในสมัยนั้น ว่าคาระจะเล่นกันรุ่งสาง เพราะมีหลายเพลง นอกจากนั้นยังมีการนำคาระมาประชันกันกับการแสดงลิเกป่า (ลิเกบก) บิดูวัน (บีด่วน) ผลปรากฏว่า คาระก็คงเป็นที่นิยมของประชาชนในท้องถิ่นอย่างสูงสุด

ในปัจจุบันนี้ การแสดงคาระ นับวันหาดูได้ยาก แทบจะไม่มีให้ดู คาระจะมีให้ชมเฉพาะในงานเทศกาลสำคัญ ๆ ของจังหวัดสตูลที่มีการเชิญทีมการแสดงคาระไปแสดง โดยช่วงเวลาการแสดง คือ ช่วงการเปิดงาน

สถานที่ที่จะแสดง

แต่เดิมคาระเป็นการแสดงที่ใช้เล่นกลางลาน บริเวณที่กว้าง เพราะเป็นการแสดงที่เล่นเพื่อความสนุกสนาน ไม่มีพิธีรีตอง สิ่งที่น่าแปลกของการแสดงคาระคือ ถึงแม้สถานที่แสดงจะมีบริเวณกว้างขวาง แต่คาระกลับเป็นการแสดงที่รำรำกันบนเบาะ (ท่ารำที่ใช้จะเป็นท่ารำที่จะต้องนั่งคุกเข่า) ซึ่งเป็นหลักฐานที่ได้รับการยืนยันจาก นายบาคา มาลินี วิทยากรท่านหนึ่งที่เคยผ่านการแสดง เมื่อคาระได้ผสมผสานกับวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อให้เหมาะสมและทันสมัย ได้มีการปลูกโรง ปลูกหลา (ศาลา) เพื่อใช้ในการแสดง ศาลานี้เปรียบได้กับเวทีแยกผู้ดูกับคนเล่น โดยเด็ดขาด โดยศาลาจะเป็นการสร้างขึ้นมาเฉพาะกิจโดยมากจะใช้การสร้างมีลักษณะเป็นนอกชานที่ต่อ ไปจากตัวบ้าน ก่อนที่จะรู้จักกับศาลาการแสดง ขอล่าถึงสภาพบ้านเรือนของชาวไทยมุสลิมในจังหวัดสตูล

สภาพบ้านเรือนของชาวสตูล โดยทั่วไป มีลักษณะคล้ายคลึงกับบ้านเรือนของจังหวัดใกล้เคียงอื่น ๆ ลักษณะบ้านเรือนที่เป็นเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ส่วนใหญ่จะปรากฏให้เห็นในชนบท บางแห่งได้รับอิทธิพลจากมาเลเซีย ลักษณะบ้านส่วนใหญ่ทำด้วยไม้ ยกพื้นสูงใต้ถุนโล่ง หลังคามุงกระเบื้อง สังกะสี หรือจาก แล้วแต่ฐานะของครอบครัว ซึ่งเหมาะกับสภาพของท้องถิ่น ประชาชนมักรวมกันเป็นหมู่กับพื้นที่ทำกิน และมีสถานที่ประกอบศาสนกิจ

จากการที่ได้ศึกษาสภาพบ้านเรือนชาวไทยมุสลิมรูปแบบของเรือนจะเกี่ยวข้องกับอาชีพ และการใช้สอยเฉพาะตัว ชาวมุสลิมแถบกิ่งอำเภอควนโดนจะมีอาชีพกสิกรรมเป็นส่วนใหญ่ สภาพบ้านเรือนจะมีลักษณะดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น หลังคาเรือนจะเป็นหลังคาจั่ววัสดุหลังคาส่วนใหญ่ใช้กระเบื้องดินเผา จาก ฝาเรือนใช้ไม้ไผ่ขัดตะ และ ใต้ถุนเรือนสูงจากพื้นดินเพื่อการเลี้ยง

สัตว์ เช่น วัว ควาย เป็ด ไก่ มีบันไดขึ้นเรือนด้านหน้าหรือด้านข้างเพียงทางเดียว ด้านหน้าจะมีชานหรือนอกชาน ตรงส่วนที่เป็นชานนี้จะใช้สำหรับต่อออกไปเป็นหลา (ศาลา) หรือ โรง เล่นคาระศาลาที่ต่อออกไปประมาณ 12 วา เพื่อให้นักแสดงได้หลายคน ไม้ที่นิยมใช้ในการปลูกโรงคือ ไม้ไผ่ทาบเป็นแพ เพราะหาได้ง่ายในชุมชน

เมื่อมีการรับคณะไปเล่น เจ้าภาพจะต้องมีการเตรียมการต่างๆ ให้พร้อม เช่น จะต้องเตรียมเชี่ยนหมาก ซึ่งประกอบด้วยหมาก 3 คำ พลุ 3 ใบ เทียน 1 เล่ม เงิน 12 สตางค์ ไปยังคณะคาระ หลังจากนั้นก็นัดวันที่แสดงให้แน่นอน และที่สำคัญคือ เจ้าภาพต้องสร้างโรงศาลาให้พร้อม สำหรับผู้ชมนั้นจะต้องคู้ข้างล่างเหมือนเวทีในปัจจุบัน

นอกจากนี้ยังมีพิธีกรรมไหว้ครูหมอ จากคำบอกเล่าของนายทอง มาลินี กล่าวว่า ครูผู้ที่จะมาสอนคาระ จะมีการทำพิธีกรรมนี้ขึ้นมาเพื่อการจะมาสอนคุณธรรมความดีให้กับผู้ที่จะมาฝึกหัดคาระ เช่น การให้ความเคารพอ่อนน้อมกับผู้ที่สูงกว่าตนเองทั้งด้านคุณวุฒิและวัยวุฒิ และอ่อนน้อมถ่อมตน ไม่ทำผิดศีลธรรมอันดีต่างๆ ปัจจุบันพิธีกรรมไหว้ครูหมอได้จางหายไป แต่ยังคงมีการสอนจากครูผู้สอนคาระอยู่บ้าง โดยใช้การสอดแทรกการสอนไปในช่วงระหว่างการฝึก

องค์ประกอบในการแสดง

1) ผู้แสดงและทำรำ

คาระเป็นศิลปะการรำรำที่แสดงเป็นคู่ ๆ ระหว่างชาย - หญิง ยิ่งมากคู่ยิ่งสนุกและดูสวยงาม ในสมัยก่อนใช้ผู้ชายรำทั้งหมด ผู้แสดงที่รำเป็นฝ่ายหญิงก็ให้แต่งตัวเป็นหญิงและจะเลือกลักษณะตัวเล็ก ๆ เพรียว หุ่นกลมกลิ้ง

สำหรับทำรำในยุคแรก ๆ ที่ประเทศซาอุดีอาระเบียได้รับการยืนยันว่า รำกันบนเบาะ การรำที่ไม่ลุกขึ้น เรียกว่า “ซาโกะ” คือ การรำบนพื้นต่ำ นั่งตลอด ต่อมาเมื่อคาระเข้ามาสู่ประเทศไทย ก็พัฒนาตนเองให้ทันสมัย เปลี่ยนจากทำนั่งตลอดมาเป็นยืนสลับนั่ง แต่ยังรำกันบนเบาะ ขอกว่าถึง เรื่องลักษณะเบาะที่ใช้ในการรำรำคาระเล็กน้อย คือ เบาะที่ใช้รำมีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ขนาดพอสำหรับคนหนึ่งคนนั่ง แล้วนำมาเรียงต่อกันในการรำรำ จากนั้นเมื่อไรไม่มีหลักฐานปรากฏคาระได้ยกเลิกรูปแบบเก่า ไม่ใช้เบาะ เป็นองค์ประกอบในการรำรำ ทำรำได้เปลี่ยนแปลงไปแทนที่จะยืนสลับนั่ง ก็มีการแปรเปลี่ยนแถวออกเป็นรูปแบบต่างๆ จากผู้แสดงที่มีชายล้วน ก็ใช้ชายจริง หญิงแท้ อย่างปัจจุบัน และจากคำบอกเล่าของวิทยากรที่เคยหัดแสดงคาระทราบว่า ไม่เคยปรากฏผู้หญิงหัดรำคาระในอดีตเลย

ทำรำของคาระจะแปรเปลี่ยนไปตามเนื้อเพลง เนื้อเพลงจะเป็นตัวกำหนดทำรำ ฉะนั้นผู้รำต้องจดจำเนื้อเพลง จึงจะสามารถช่วยรำให้ถูกต้อง ทำรำนั้นไม่มีชื่อเรียกประจำ

การรำเริ่มจากท่ารำที่เป็นทำนองและจบด้วยท่าทำนองเช่นกัน นอกจากนี้ยังมี การรำรำ แปรรูปแบบแถว เช่น ขึ้นเดินสลัดกัน เดินหลบหลีก เดินพร้อมกัน หรือเดินตามจังหวะ เพลง การใช้ลีลาที่มีความสวยงาม ซึ่งทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลีลาของผู้แสดงแต่ละคน ไม่กำหนดแบบแผนตายตัว การรำรำอาศัยความอ่อนช้อยที่ช่วงตัว มือและเท้า ความคล่องแคล่วเฉพาะตัวเป็นสำคัญ การรำละครตอนสนุกมากคือ ตอนชายเข้าคู่กับหญิง มีการรำต้อน หลบหลีก ซึ่งภาษาดูเรีย เรียกว่า “กันเจาะ” เหมือนกับนาฏศิลป์ไทย คือ “การรำป้อ” นั่นเอง การรำละครให้สวย ต้องอาศัยความชำนาญ ความคล่องตัวในลีลาท่าทางต่างๆ ถึงจะสวยงาม บางครั้งถ้าผู้แสดงดูใดแสดงได้ดีเป็นที่ถูกใจ ผู้ชมก็อาจจะมีการขว้างหรือเป็นเงินทองก็ได้

ความเพลิดเพลินถึงความแปลกของละครอีกประการก็คือ การม้วนตัวเพื่อคาบสตางค์ หรือสิ่งของที่ผู้ชมให้ ซึ่งอันนี้เป็นความสามารถพิเศษของผู้แสดงที่สร้างความประทับใจแก่ผู้ชม นายทอง มาลินี วิทยากรท่านหนึ่งได้เล่าว่า การแสดงอย่างนี้ต้องได้รับการฝึกฝนอย่างหนัก ทุกอย่างอาศัยความอ่อนตัวของผู้แสดงเป็นสำคัญ บางคนมีความสามารถ ม้วนตัวอยู่ในที่ที่กำหนดให้ เช่น กระดิ่ง หรือถาดขนาดต่างๆ บ้างก็ม้วนตัวลอคได้ขาตัวเองเพื่อคาบสตางค์ในถาดที่ชุ่มไปด้วยน้ำมัน เป็นต้น

การฝึกหัดลูกศิษย์

การฝึกหัดลูกศิษย์นั้นในอดีตจะให้เลือกมาเรียนตามความสมัครใจ ความสนใจ หรือความสามารถของผู้เรียน รวมทั้งการจะให้เลือกแสดงเป็นหญิงหรือชายด้วย ซึ่งจะแตกต่างจากปัจจุบันที่ผู้ฝึกหัดจะต้องได้รับการอนุญาตจากผู้ปกครองก่อน และคนที่มาฝึกต้องมีความจำที่ดี เพราะว่าผู้ฝึกหัดจำเป็นต้องใช้ความสามารถเฉพาะตัวในการจดจำ ท่ารำ การร้อง หรือการตีระฆัง โดยไม่มีหลักการสอนอย่างอื่น แต่มีครูละครเพียงคนเดียวที่มีตำราในการใช้สอน “ละคร” คือ “โต๊ะครูเป็ยะ” แต่ก็มีได้ให้ลูกศิษย์บันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรแต่อย่างใด อาศัยวิธีการจำมาและนำมาปฏิบัติสืบกันมา

2) การแต่งกาย

ในอดีตผู้แสดงจะใช้ชายล้วน โดยให้ผู้ชายแต่งเป็นหญิงด้วย ผู้แสดงจะแต่งด้วยชุดพื้นเมือง ดังนี้

ผู้ชายจะสวมหมวกไม่มีปีก เรียกว่า “หมวกแขกดำ” บางทีสวมหมวกทรงกลม สีขาว ภายพื้นเมืองสตูลเรียกว่า “กะเป็ยะ” หรือ “สองเกาะ” บางทีก็สวม “ชะตางัน” ผ้าโพกแบบเจ้าป่ามุสลิม สวมเสื้อคอตั้ง (คอจีน) แขนยาวผ่าครึ่งอก เรียกว่า “โต๊ะระหงา” หรือ “ตะโละบลา - งา” นุ่งกางเกงขาว ขากว้างคล้ายกางเกงจีนสีเดียวกับเสื้อแล้วใช้ผ้าโสร่ง ที่มีลวดลายสวยงามทับ

กางเกง และชายเสื้ออีกทีหนึ่ง โดยให้ยาวเหนือเข่า บางที่ได้ประยุกต์เป็นผ้าโสร่งต่างๆ ยาวกรอมเท้า ไม่สวมรองเท้า

ผู้หญิงสวมเสื้อแขนยาวกระบอกยาว เรียกว่า “เกอรวายาบันคง” ลักษณะเสื้อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “เสื้อบานง” เป็นแบบเสื้อที่มีอิทธิพลจากอินโดนีเซียหรือชวา ลักษณะเสื้อเป็นคอรี ผ้าหน้าตลอดติดกระดุม 3 เม็ด เรียกว่า “กอสัง” มีขนาดลดหลั่นกันตามลำดับ แต่ละเม็ดจะมีเชือกร้อยเข้าด้วยกัน ปัจจุบันนี้เป็นสแตนเลสเป็นส่วนใหญ่ เพราะราคาถูกกว่าของเก่าซึ่งทำมาจากเงินหรือทอง เสื้อเป็นแบบเข้ารูป และบานโค้งตามลักษณะตะโพก ชายเสื้อด้านหน้าจะแหลมหรือโค้งมน แขนยาวทรงกระบอกแบบจรดข้อมือ เสือนิยมผ้าลูกไม้ นุ่ง “ปาเตะยาวา” กรอมเท้า ผ้าปาเตะ นิยมเลือกให้เหมาะกับสีเสื้อที่ตัด ใช้ผ้าบางคลุมไหล่ เรียกว่า “ผ้าสไบ” ในอดีตนิยมผ้ารูปสี่เหลี่ยม ผ้าสามเหลี่ยมคลุมศีรษะ โดยมีเชือกผูกไว้ที่คางหรือด้านหลังก็นิยมใช้ มักนิยมใช้กัน 2 สี คือ สีขาว และสีดำ ซึ่งอาจเป็นไปได้ที่ในสมัยก่อนนิยมใช้ผ้าคลุมศีรษะ เพราะใช้ผู้ชายเป็นผู้แสดง แต่งเป็นหญิง การใช้ผ้าคลุมศีรษะนี้ เป็นการ อำพรางทำให้ดูเป็นผู้หญิงยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังมีเครื่องประดับนาชชนิด ซึ่งทำด้วยทองรูปพรรณ เช่น กำไลมือ กำไลข้อเท้า แหวน สร้อยคอ เป็นต้น กำไลข้อมือนิยมใช้หลายๆ อันไม่จำกัดจำนวน บางอันมีขนาดเท่านิ้วก้อยใส่จนเต็มแขน ผู้ชายที่แต่งเป็นหญิง บางคนถึงขนาดนำกะลามะพร้าวมาทำหน้าอก เพื่อให้ดูเหมือนผู้หญิงมากยิ่งขึ้น

การแต่งหน้าก็เป็นสิ่งจำเป็นที่ไม่แพ้การแต่งกาย เพราะจะยิ่งเน้นความเป็นผู้หญิงของตัวแสดงได้มาก ในสมัยก่อนความเจริญก้าวหน้า ทางวิทยาการต่างๆ ยังไปไม่ถึง แม้แต่เครื่องประติณความงาม เช่น เครื่องสำอาง ที่ผลิตเทคโนโลยีสมัยใหม่ มีน้อย ผู้คนในท้องถิ่นรู้จักแต่เครื่องสำอางสมุนไพรในท้องถิ่นเป็นส่วนใหญ่ ผู้แสดงดาราที่เช่นกันยังใช้วิธีแต่งหน้าแบบโบราณ คือจะเขียนคิ้ว วาดคิ้ว โดยใช้ก้านพลูนำมาสลับไฟ ให้เป็นสีดำ แล้วนำไปวาดคิ้ว แป้งที่ใช้ก็ใช้วิธีการทางไสยศาสตร์ ปลูกเสกแล้วนำมาผัดหน้า ปากอาจจะใช้สีของน้ำหมากซึ่งเป็นสีแดง นอกจากนี้ยังมีกรย้อมเล็บ โดยนำไปต้มนเทียนมาดำ ให้ละเอียดแล้วนำมาพอกเล็บ ประมาณ 1 คืน ถึงแกะออกเล็บจะมีสีแดงทนทานหลายวัน

3) เครื่องดนตรี

เครื่องดนตรีของดาราละครหนึ่งมีเพียงอย่างเดียวเท่านั้น คือ “รามะนา” ซึ่งจะมีทั้งหมด 4 ใบ ผู้ตีหรือลูกคู่จะเป็นผู้ร้องเพลงเอง รามะนาที่ใช้ตีมี 2 ประเภท

- รามะนา หรือกลองรามะนา (Ramana) “เข้าใจว่าจะได้แบบอย่างและรวมทั้งชื่อของเครื่องดนตรีนี้มาจากมลายู เพราะมลายู ก็มีกลองชนิดหนึ่งเขาเรียกว่า “รามะนา” (Ramana) สำเนียงคล้ายกัน แต่คำนี้จะได้มาจากภาษาโปรตุเกสอีกต่อหนึ่งก็ได้”

- รำมะนาถึง ลักษณะเหมือนกับรำมะนาทั่วไป แตกต่างตรงที่นำเอาสตางค์มา ร้อยรอบๆ โดยใช้หวายร้อยตริงเข้ากับตัวรำมะนา

รำมะนาทำจากไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้ละมุด ไม้กระท้อน ไม้ขนุน ไม้ตะเคียน เป็นต้น โดยนำไม้ทั้งท่อนมาขูดเจาะ และเหลาให้เป็นรูปร่างของรำมะนา แล้วจึงด้วยหนังแพะแห้ง ก่อนที่จะนำหนังแพะมาจึงนั้น มีขั้นตอนในการทำหนังแพะอีก คือ นำหนังแพะมาแช่น้ำผสมข่า เพื่อกำจัดกลิ่นเหม็นแล้วหมักไว้ประมาณ 1 วัน จากนั้นนำมาตากแดดให้แห้งสนิท ถึงจะนำมาจึง ใช้หวายซี่กร้อยตริง หรือใช้วิธีตอกสลัก เวลาเล่นจะมีขดหวายไว้สำหรับเร่งเสียงรำมะนาด้วย เหมือนกับเป็นการเทียบเสียงให้ชัดเจน และสมบูรณ์แบบพร้อมที่จะเล่นเสียงไม่แตกหรือเพี้ยนไป

4) บทเพลงและความหมาย

จากการสัมภาษณ์ นายทอง มาลินี เกี่ยวกับละงูหรือเพลงของคาระปรากฏว่า คาระ มีเพลงร้องทั้งหมด 44 เพลง เนื้อเพลงจะเป็นการบอกเรื่องราว โดยเริ่มตั้งแต่บนอบ เอ๋ยาม พระเจ้า การคาระนิทานปรัมปรา จนถึงบทเพลงผู้ชีวิตเป็นการปลุกใจ บางครั้งเนื้อร้องของเพลง เป็นวรรณกรรมของชาวอาหรับ คาดว่าในสมัยอาลีบาบา โจรสีลิบคน

แต่ในที่นี้ผู้เขียนจะกล่าวถึงบทเพลงคาระที่ได้ผสมผสานระหว่างชาติที่คาระ ได้ผ่านมาสู่ประเทศไทย ได้คิดเขียนออกไป ความหมายอาจเปลี่ยนแปลงไป เพลงที่ขับร้องอยู่ใน ปัจจุบัน เป็นภาษาอาหรับพื้นเมืองปน มาเลเซีย อินโดนีเซีย ชาว และถึงกับมีภาษาไทยปะปนอยู่ใน บางเพลง ซึ่งผู้ร้องจำเป็นต้องใช้ความจำเป็นอย่างสูงในการร้องและจดจำเนื้อเพลง เพราะในสมัย นั้นไม่ได้มีการจดบันทึกเนื้อเพลงไว้เป็นหลักฐาน แต่จะอาศัยการจำเป็นส่วนใหญ่อีกประการหนึ่ง ผู้แสดงคาระในถิ่นนั้นมิได้พูดภาษามาเลเซีย อินโดนีเซีย หรือภาษาอาหรับ พูดได้เฉพาะภาษาไทย เท่านั้น

ในเนื้อเพลงทั้งหมด สามารถเก็บรวบรวมไว้ได้เพียง 39 เพลงเท่านั้นใน จำนวนเพลงทั้งหมด เพลงที่มีความพิเศษของคาระ คือ เพลงทองย้อย หรือเพลงม้วนตัวซึ่งใช้ในการ ร่ายรำที่อาศัยความสามารถพิเศษเฉพาะบุคคลอยู่ด้วย

จากเนื้อเรื่องหรือบทเพลงทั้ง 39 เพลง การแปลความหมายเป็นภาษาไทยนั้น อาจไม่สมบูรณ์นักเนื่องจากมีภาษาหลายภาษาปะปนอยู่ อาจทำให้ความหมายของเพลงผิดเพี้ยนไป บ้าง ซึ่งในการแปลได้ยึดหลักการแปลความหมายของคำต่อคำออกมาก่อนจากนั้นถึงนำมาจัดเกล้า สำนวนภาษาให้สละสลวยต่อไป

ข้อมูลที่ได้กล่าวมาทั้งหมดเป็นการถ่ายทอดด้วยปากเปล่า มิได้มีเอกสารหรือ ตำราอ้างอิงแต่อย่างใด ซึ่งได้รับการยืนยันจากวิทยากรในท้องถิ่นว่า คาระนั้นมีตำราเป็นภาษา มาเลเซียอยู่เล่มหนึ่ง โดยโต๊ะครูเป็ยะซึ่งเป็นครูคาระคนแรกเคยใช้เป็นตำราสอน เมื่อโต๊ะครูเป็ยะ

เสียชีวิตตำราเล่มนั้นก็ได้หายสาบสูญไป ข้อมูลที่กล่าวมาทั้งหมดอาศัยจากความจำของวิทยากร ซึ่งได้ให้ข้อมูลที่ใกล้เคียงกันมากและเป็นจริงที่สุด

บทเพลงที่ใช้ในอดีตและปัจจุบันไม่มีการเปลี่ยนแปลงเท่าใดนักนอกจากภาษาที่ปรับเปลี่ยน คือ เป็นการนำมาผสมผสานระหว่างภาษามลายูและอาหรับ โดยในอดีตผู้ที่ขับร้องจะมีความเข้าใจในความหมายของบทเพลงและบทร้องได้ดี แต่ปัจจุบันการรู้ความหมายในบทร้องของเก่าจะรู้น้อยลง แต่เมื่อมีการนำมาปรับเปลี่ยน โดยใช้ภาษามลายูทำให้เกิดการรู้ที่มากขึ้นและมีการถ่ายทอดไปสู่ผู้ที่มาฝึกด้วย เช่น การแปลความหมายของเพลงให้ได้รับรู้ โดยในปัจจุบันได้มีการกำหนดบทเพลงพื้นฐานไว้จำนวน 4 เพลง คือ

1. เพลงแสดงความเคารพเจ้าของสถานที่
2. เพลงที่กล่าวถึงผู้หญิงด้านความบริสุทธิ์และความสวยงาม ในอดีตเชื่อว่าบทเพลงนี้เกิดเพราะว่าพ่อค้าวานิชที่เดินทางมาค้าขายแล้วนำดาระมาเผยแพร่ห่างไกลบ้านจึงมีการแต่งบทเพลงนี้เพื่อคลายความคิดถึงครอบครัว
3. เพลงที่บอกเล่าถึงวิถีชีวิต โดยมีเนื้อหาที่บ่งบอกว่าให้มีการปฏิบัติตนให้อยู่ในศีลธรรมอันดี

4. เพลงอำลา

5) ผู้ชม

อดีตผู้ที่มาชมการแสดงดาระจะเป็นคนในชุมชนและคนในพื้นที่ใกล้เคียง เมื่อรู้ข่าวว่าจะมีการแสดงก็จะมาร่วมชมการแสดงอย่างคับคั่ง แต่ปัจจุบันได้มีการจำกัดกลุ่มผู้ที่เข้าชมที่เป็นเพียงผู้ที่มาร่วมงานเท่านั้น

สถานะพื้นฐานของชุมชนที่มีผลต่อดาระ

เนื่องจากชุมชนอำเภอควนโดน จำนวนประชากรที่นับถือศาสนาอิสลามมีประมาณร้อยละ 98 โดยตามหลักศาสนาการร้องรำทำเพลงสามารถกระทำได้แต่ต้องไม่มีส่วนที่ขัดกับหลักการทางศาสนา แต่ผู้ที่เคร่งครัดต่อการปฏิบัติตามหลักศาสนาซึ่งส่วนใหญ่มักเป็นผู้สูงอายุจะมีทัศนคติต่อการร้องรำทำเพลงว่าเป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสม จึงไม่ค่อยให้การสนับสนุนในเรื่องของการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน “ดาระ” แต่เมื่อวิถีชุมชนได้เปลี่ยนไปตามสมัยนิยมและมีวัฒนธรรมใหม่ๆ เข้ามา ผู้สูงอายุไม่สามารถติดตามกระแสวัฒนธรรมสมัยใหม่ ที่มีการร้องรำทำเพลง การดูภาพยนตร์ดูละครและความเจริญของเทคโนโลยีต่างๆ จึงทำให้ดาระมีโอกาสที่จะนำมาสอดแทรกเข้าสู่วัฒนธรรมสมัยใหม่บ้าง โดยเน้นในเชิงการอนุรักษ์และปรับประยุกต์เข้าไปใช้กับการออกกำลังกาย เพื่อเป็นการเสริมสร้างสุขภาพ เพราะในแต่ละบทเพลง แต่ละท่วงท่าของการรำสามารถที่จะนำมาปรับเปลี่ยนเป็นท่าออกกำลังกายในรูปแบบของแอโรบิก ที่มีบทเพลงและท่ารำ

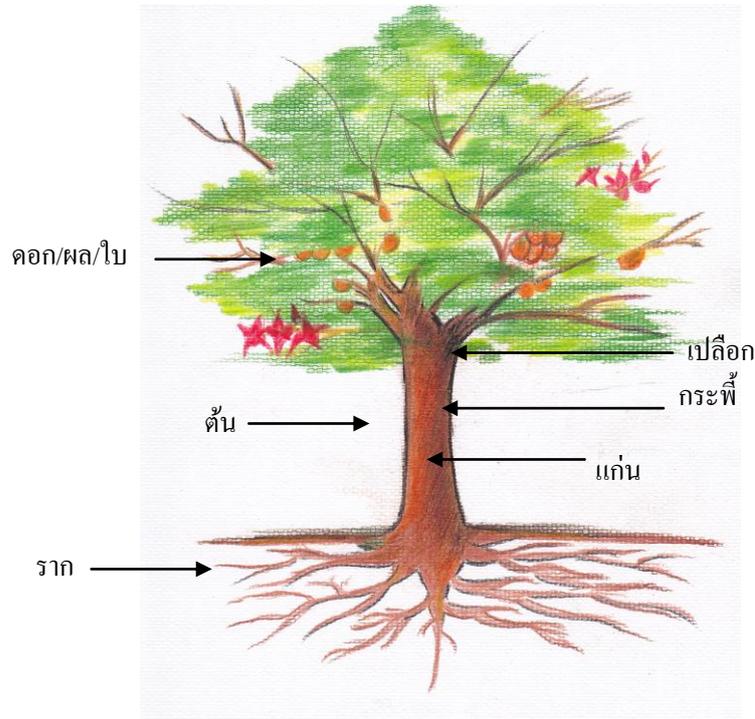
“คาระ” เป็นส่วนประกอบ โดยการขอคำปรึกษาวิทยากรท้องถิ่น คือ นายทอง มาลินี และนายอดิศักดิ์ หลีดินซุด ซึ่งเป็นสาธารณสุขประจำตำบลให้คำแนะนำในการนำทำรำมาประกอบการออกกำลังให้เกิดความสนุกสนานและสามารถที่จะให้นักเรียนและเยาวชนและคนในชุมชนได้ปรับเปลี่ยนแนวคิดเดิมๆ ที่คิดว่า การร้องรำทำเพลงนั้นจะเป็นการทำบาป ผิดต่อหลักศาสนา เด็กๆ จะได้ร่วมกันอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านให้ยั่งยืนและสืบสานกันต่อไป

การใช้เครื่องมือ “การวิเคราะห์คุณลักษณะ” และ “ต้นไม้แห่งคุณค่า”

เครื่องมือชิ้นแรกที่คณะทำงาน โครงการสื่อพื้นบ้านสื่อสารสุข (สพส.) ดำเนินการร่วมกับชุมชนในเวทีจัดตั้งความเข้าใจเรื่องสื่อพื้นบ้าน คือ เครื่องมือการวิเคราะห์คุณลักษณะของสื่อพื้นบ้าน โดยให้เจ้าของวัฒนธรรมที่มีความรู้เรื่อง สื่อพื้นบ้านคนละเล็กคนละน้อย นำเอาความรู้ของตนออกมารวมกัน (Explicit) ให้กลายเป็น “ความรู้ร่วมกันเกี่ยวกับลักษณะของสื่อพื้นบ้าน” (ที่เรียกว่า Explicit knowledge) อันเป็นรูปแบบพื้นฐานของ “การบริหารจัดการความรู้ (Knowledge management)

หลังจากใช้เครื่องมือชิ้นแรก คือ การวิเคราะห์คุณลักษณะแล้ว ทางโครงการสื่อพื้นบ้านสื่อสารสุข (สพส.) จะใช้เครื่องมือชุดที่ 2 ที่เรียกว่า “ต้นไม้แห่งคุณค่า” ซึ่งเป็นการตกแต่งชุดกลาคุณลักษณะที่ได้ให้พร้อมใช้งานมากขึ้น

จากแนวคิดของนักวิชาการ เช่น C.L. Strauss (อ้างถึงใน กาญจนา แก้วเทพ และคนอื่นๆ 2551: 136) ที่นำเสนอว่า วัฒนธรรมนั้นมีทั้งส่วนที่เป็นพื้นผิวและมีส่วนที่อยู่ข้างล่างนั้น ในทางปฏิบัติ โครงการสื่อพื้นบ้านสื่อสารสุข (สพส.) ได้นำเอาแนวคิดดังกล่าวมาผสมกับแนวคิดด้านการสื่อสารที่พูดถึงเรื่อง “รูปแบบ” (form) และ “เนื้อหา” (message/content/meaning) ผลลัพธ์สุดท้ายที่ได้มา คือ การได้เครื่องมือการวิเคราะห์วัฒนธรรมที่เรียกกันในแวดวงโครงการสื่อพื้นบ้านสื่อสารสุข (สพส.) ว่า “ต้นไม้แห่งคุณค่า” โดยใช้มุมมองที่ศึกษาวัฒนธรรม แบบอุปมาอุปไมย เทียบเคียงกับต้นไม้ทั้งในแนวตั้ง (vertical) และแนวนอน (horizontal) ดังแสดงในภาพ

ภาพที่ 2.2 ต้นไม้แห่งคุณค่า

เมื่อมองในแนวดิ่ง จะเห็นส่วนของต้นไม้เป็น 3 ส่วน คือ ส่วนที่มองเห็น (Visible part) อยู่เหนือพื้นดินจะมี 2 ส่วน คือ ดอก/ผล/ใบ และลำต้น (ซึ่งมีบทบาทหน้าที่แตกต่างกัน) ส่วนนี้เปรียบได้กับส่วนที่เป็นรูปแบบ (form/format) อีกส่วนหนึ่งเป็น “ส่วนที่มองไม่เห็น” (Invisible part) เพราะอยู่ใต้ดิน คือ ส่วนที่เป็นราก ส่วนนี้เปรียบเทียบกับส่วนที่เป็นเนื้อหา/คุณค่า/ความหมาย

การใช้ต้นไม้แห่งคุณค่าในแนวดิ่งนี้ จะช่วยในเรื่องของการพิจารณาเรื่อง การสืบทอดโดยเป็นแนวคิดที่จะกำกับการทำกิจกรรมสืบทอดแต่ละครั้งว่าจะเน้นที่ส่วนไหนของต้นไม้ แต่ที่สำคัญก็คือ การสืบทอดนั้นจะต้องไม่หลงลืม “ส่วนที่มองไม่เห็น” คือ เนื้อหา/คุณค่า/ความหมาย ซึ่งโดยส่วนใหญ่ ทิศทางการอนุรักษ์วัฒนธรรมจากกำลังของชุมชนเองมักจะประสบปัญหาเรื่องของการสืบทอดในส่วนของรากต้นไม้

เมื่อมองในแนวนอน จะแบ่งชั้นของต้นไม้ออกเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นแก่น (วงในสุด) กระพี้ (รอยเชื่อมต่อ) และเปลือก (วงนอกสุด) การแบ่งลำดับชั้นตามแนวนอนนี้จะเป็นเครื่องมือที่สามารถนำมาช่วยงาน “การปรับประยุกต์” วัฒนธรรมพื้นบ้าน ซึ่งมีธรรมชาติที่จะต้อง

3.2 วัตถุประสงค์ในการดำเนินงาน

3.2.1 เพื่อเป็นการฟื้นฟูและส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน “คาระ” ให้แก่เยาวชน และผู้ที่สนใจ (จากกลุ่มผู้ออกกำลังกายเพื่อสุขภาพ โดยคณะทำงาน อสม.ของตำบลควนโดน) ได้มีส่วนในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน “คาระ”

3.2.2 ให้ชุมชนได้เห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน “คาระ” ให้อยู่คู่กับจังหวัดสตูลต่อไป

3.2.3 เพื่อให้เยาวชนรุ่นหลังได้รู้จัก รัก ห่วงแหนและร่วมกันอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน “คาระ” สืบไป

3.2.4 เพื่อสร้างเครือข่ายการฝึกศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านคาระให้อยู่คู่ชุมชนสืบไป

3.3 กลุ่มเป้าหมาย

3.3.1 นักเรียนแกนนำในโรงเรียนควนโดนวิทยา

3.3.2 กลุ่มแม่บ้าน อสม. ของตำบลควนโดน และตำบลควนสตอ จำนวน 10 หมู่บ้าน

3.3.3 นักเรียนในโรงเรียนเครือข่ายอำเภอควนโดน จำนวน 12 โรงเรียน

3.4 ระยะเวลาดำเนินการ

เดือนมกราคม 2549 ถึง เดือนตุลาคม 2549 รวมระยะเวลาดำเนินการ 10 เดือน

3.5 สถานที่

อำเภอควนโดน จังหวัดสตูล

3.6 งบประมาณ

รวมงบประมาณ 180,000 บาท

3.7 กิจกรรมในการดำเนินงาน

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	กลุ่มเป้าหมาย
เวทีที่ 1 เวทีชี้แจงและวางแผนคณะทำงาน	1. เพื่อชี้แจงทำความเข้าใจรายละเอียดให้คณะทำงานและชุมชนทราบ	1.คณะทำงาน 2.เจ้าหน้าที่สถานีอนามัย
วันที่ 4 เมษายน 2549	2. เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันในเรื่องการฟื้นฟูและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน “คาระ” ที่จะดำเนินการในชุมชน	อำเภอควนโดน 3.ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้านผู้รู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	กลุ่มเป้าหมาย
	3. มอบงานให้ผู้รับผิดชอบคัดเลือก เยาวชน อสม. เพื่อเข้าร่วมกิจกรรมการ เข้าค่าย	4.กลุ่มแม่บ้าน อสม. อำเภอ ควนโดน 5.ตัวแทนเยาวชน อำเภอ ควนโดน
เวทีที่ 2 เวทีให้ความรู้ สร้างความเข้าใจ เรื่อง ศิลปวัฒนธรรม พื้นบ้าน “คาระ” ด้วย การอนุรักษ์และฟื้นฟู วันที่ 1-3 พฤษภาคม 2549	1. เพื่อสร้างความเข้าใจกับเยาวชนในการ ดำเนิน โครงการ 2. เพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจ การ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้กับกลุ่มนักเรียน และเยาวชน 3. เพื่อสืบค้นประวัติความเป็นมาและ รูปแบบการรำรำ ทั้งในอดีตและ ปัจจุบัน 4. เพื่อให้ นักเรียนและเยาวชน ได้ศึกษา คุณลักษณะ รูปแบบ และคุณค่าของ ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน “คาระ” 5. เพื่อร่วมกันวิเคราะห์สภาพปัญหาใน ชุมชนและวางแผนแก้ไขปัญหาและ ความเชื่อในการแสดงศิลปวัฒนธรรม พื้นบ้าน “คาระ”	1.นักเรียนแกนนำโรงเรียน ควนโดนวิทยา
เวทีที่ 3 เวทีให้ความรู้ สร้างความเข้าใจ เรื่อง ศิลปวัฒนธรรม พื้นบ้าน “คาระ” กับ กลุ่มเป้าหมาย (อสม.) ด้วยการอนุรักษ์และ ฟื้นฟู วันที่ 13-14 พฤษภาคม 2549	1. เพื่อสร้างความเข้าใจกับชุมชนในการ ดำเนิน โครงการ 2. เพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจ การ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้กับกลุ่มแม่บ้าน อสม. 3. เพื่อสืบค้นความเป็นมาและรูปแบบการ รำรำ ทั้งในอดีตและปัจจุบัน 4. เพื่อให้ชุมชนได้ศึกษาคุณลักษณะ รูปแบบ และคุณค่าของศิลปวัฒนธรรม พื้นบ้าน “คาระ”	1.กลุ่มแม่บ้าน อสม. อำเภอ ควนโดน

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	กลุ่มเป้าหมาย
	5. เพื่อร่วมกันวิเคราะห์สภาพปัญหาใน ชุมชนและวางแผนแก้ไขปัญหาและ ความเชื่อในการแสดงศิลปวัฒนธรรม พื้นบ้าน “คาระ” 6. เพื่อนำพื้นฐานการแสดงศิลปวัฒนธรรม พื้นบ้าน “คาระ” ไปสู่การออกกำลังกาย	
เวทีที่ 4 เวทีให้ความรู้ สร้างความเข้าใจ เรื่อง ศิลปวัฒนธรรม พื้นบ้าน “คาระ” กับ กลุ่มเป้าหมาย นักเรียนใน โรงเรียน เครือข่ายอำเภอควน โดน อำเภอควนโดน วันที่ 9-11 มิถุนายน 2549	1. เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจแลกเปลี่ยน เรียนรู้ให้กับกลุ่มเป้าหมาย นักเรียนใน โรงเรียนเครือข่ายอำเภอควนโดน 12 โรงเรียน 2. เพื่อสืบค้นความเป็นมาและรูปแบบการ รำรำ ทั้งในอดีตและปัจจุบัน 3. เพื่อให้นักเรียนได้ศึกษาคุณลักษณะ รูปแบบ และคุณค่าของศิลปวัฒนธรรม พื้นบ้าน “คาระ” 4. เพื่อร่วมกันวิเคราะห์สภาพปัญหาใน ชุมชนและวางแผนแก้ไขปัญหาและ ความเชื่อในการแสดงศิลปวัฒนธรรม พื้นบ้าน “คาระ” 5. เพื่อเป็นการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม พื้นบ้าน “คาระ” ไปสู่นักเรียนใน โรงเรียนเครือข่ายอำเภอควนโดน	1.นักเรียนในโรงเรียน เครือข่ายอำเภอควนโดน
เวทีที่ 5 เวทีการ เผยแพร่การแสดง ศิลปวัฒนธรรม พื้นบ้าน “คาระ” สู่ ชุมชน กับ กลุ่มเป้าหมาย นักเรียนใน โรงเรียน	1. เพื่อเป็นการเผยแพร่การแสดง ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน “คาระ” สู่ ชุมชน 2. เพื่อเป็นการเผยแพร่การปรับประยุกต์ การแสดงศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน “คาระ” สู่การออกกำลังกาย 3. เพื่อให้ชุมชนได้มองเห็นความสำคัญ	1.ประชาชนใน อำเภอควนโดน

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	กลุ่มเป้าหมาย
เครือข่ายอำเภอควนโดน และนักเรียนชมรมรักษ์ศิลปวัฒนธรรม	ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน “คาระ” 6. เพื่อให้ชุมชนเกิดความรักและหวงแหนและช่วยกันอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านของตนเอง	
วันที่ 9-11 มิถุนายน 2549		

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ค้นคว้าในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรม และอีกประเด็นหนึ่งก็คือ การวิจัยด้านวิทยวิธีการวัดและการประเมิน โครงการ โดยมีงานวิจัยในประเทศ และงานวิจัยต่างประเทศ งานวิจัยที่ใช้ประโยชน์โดยตรงมีดังนี้

4.1 งานวิจัยในประเทศ

วรกาญจน์ ภาณุทัต (2544) ได้ทำการประเมินโครงการส่งเสริมและพัฒนาสินค้าหัตถกรรมในภูมิภาค: ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนผู้ผลิตหัตถกรรมในจังหวัดแพร่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินการดำเนินงานของโครงการ ในด้านวัตถุประสงค์ กระบวนการดำเนินงาน และผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานโครงการ โดยใช้วิธีในการศึกษาแบบสำรวจ (Survey Research) ประชากรที่ใช้ในการศึกษาได้แก่ สมาชิกกลุ่มอาชีพ 4 กลุ่มในจังหวัดแพร่ คือ กลุ่มอาชีพฟ้าม่อฮ่อม ผ้าคันมือ กรอบรูป และกระดาษสา จำนวน 100 ราย ผลการประเมินพบว่า ด้านวัตถุประสงค์ของการดำเนินงานมีความเหมาะสมในระดับสูงทุกด้าน ได้แก่ คนในชุมชนมีงานทำมากขึ้น มีการสร้างงานใหม่ๆ ในชุมชน และช่วยให้ผลิตภัณฑ์ในชุมชนจำหน่ายในต่างประเทศแพร่หลายมากยิ่งขึ้น ด้านการดำเนินงานของโครงการ พบว่า มีความเหมาะสมในระดับสูงทุกด้าน ได้แก่ การรวมกลุ่มอาชีพ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และการมีส่วนร่วมในการฝึกอบรมด้านการส่งออก ด้านผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานโครงการ มีความเหมาะสมในระดับสูง ได้แก่ คนในชุมชนมีงานทำมากขึ้น ชุมชนได้รับสวัสดิการที่ดีขึ้น และชุมชนสามารถส่งออกผลิตภัณฑ์ได้ด้วยตนเอง

ประศาสตร์ ฐระนิษฐ์ (2546) ได้ทำการประเมินโครงการฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีข้าวของคนอีสานผู้เด็กและเยาวชน โรงเรียนบ้านเวงเหล่าแก่น้อย บ้านเวงเหล่า บ้านแก่น้อย ตำบลแคน อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งเป็นโครงการที่มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมและ

สนับสนุนให้กลุ่มเด็กและเยาวชนได้เกิดความคิดสร้างสรรค์ในด้านศิลปะการแสดงและสามารถนำไปถ่ายทอดให้เห็นภาพสะท้อนเกี่ยวกับวิถีชีวิตของคนอีสานที่มีต่อข้าวในรูปแบบการแสดงพื้นบ้านได้ และเป็นการส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนได้เห็นคุณค่า และความสำคัญของวัฒนธรรมประเพณีเกี่ยวกับข้าว และร่วมกันอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีเกี่ยวกับข้าวของคนอีสาน โดยโครงการได้รับงบประมาณสนับสนุนจากองค์การแพลงประเทศไทย มีระยะเวลาในการดำเนินโครงการ 3 เดือน และในการประเมินโครงการมีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินโครงการในด้านต่างๆ คือ ด้านบริบทและสภาวะแวดล้อมทั่วไปเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน ด้านปัจจัยนำเข้า ด้านกระบวนการ และด้านผลผลิตของโครงการ ประชากรที่เป็นผู้ให้ข้อมูลเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการ ได้แก่ คณะกรรมการของโครงการฝ่ายต่างๆ นักเรียนสมาชิกผู้เข้าร่วมโครงการ คณะกรรมการที่ปรึกษา คณะวิทยากรฝึกสอน คณะกรรมการที่ปรึกษาองค์การแพลงประเทศไทย คณะกรรมการสนับสนุนโครงการ และคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โรงเรียนบ้านเวงเหล่าแก่น้อย

ผลการประเมินพบว่า ด้านบริบทและสภาวะแวดล้อม ในการดำเนินโครงการมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก เพราะคนในชุมชนมีความต้องการที่จะเข้าร่วมโครงการ และให้ความช่วยเหลือในการจัดทำโครงการ ประสานความร่วมมือในการจัดทำโครงการของบุคลากรในโรงเรียนและประชาชนในชุมชน อีกทั้งโรงเรียนมีแหล่งข้อมูลสารสนเทศสนับสนุนกิจกรรมโครงการในทุกๆด้าน ด้านปัจจัยเบื้องต้นพบว่ามีความเหมาะสมต่อการดำเนินโครงการ คือ ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากองค์การแพลงประเทศไทย และภาคเอกชนหรือหน่วยงานอื่นๆ มีการจัดสรรพื้นที่และวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการดำเนินโครงการจากโรงเรียนและชุมชน มีการพัฒนาทักษะและความชำนาญในการดำเนินงานตามโครงการแก่คณะกรรมการฝ่ายต่างๆ มีการจัดอบรมและให้ความรู้เกี่ยวกับโครงการแก่ผู้บริหาร ครู นักเรียน บุคลากรและกรรมการฝ่ายต่างๆทั้งในและนอกโรงเรียน ด้านกระบวนการดำเนินงานตามโครงการพบว่ามีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก ไม่ว่าจะเป็นในด้านการกำหนดกิจกรรมการปฏิบัติงาน ความร่วมมือในการปฏิบัติงานและความรับผิดชอบต่อโครงการ กลุ่มผู้เข้าร่วมโครงการมีความตั้งใจจริงในการปฏิบัติกิจกรรม อีกทั้งยังนำส่วนที่ต้องปรับปรุงแก้ไขในการดำเนินกิจกรรมไปเป็นข้อมูลในการดำเนินโครงการต่อไป ด้านผลผลิตเกี่ยวกับความรู้ ทักษะและทัศนคติและทักษะปฏิบัติ พบว่า มีความเหมาะสมในระดับมาก เนื่องจากมีรายงานผลการดำเนินงานและนำผลการดำเนินงานมาปรับปรุงการทำงาน โดยผู้เข้าร่วมโครงการมีการพัฒนาทักษะ ความคิดสร้างสรรค์ โดยยึดถือประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชน อีกทั้งยังมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีและการละเล่นพื้นเมืองโดยสามารถปฏิบัติทำมาได้

ด้วยตนเอง นอกจากนี้กลุ่มเด็กและเยาวชนยังนำกิจกรรมไปแสดงเผยแพร่ต่อสาธารณชนในงานต่างๆ ในหมู่บ้าน หรือแม่แต่ในอำเภอและในจังหวัด

ประกอบ วงศ์สำมะโน (2546) ได้ทำการประเมินโครงการพัฒนาครูให้ใช้แหล่งเรียนรู้ในการเรียนการสอน ของ โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินการดำเนินงานของโครงการพัฒนาครูให้ใช้แหล่งเรียนรู้ในการเรียนการสอน ของ โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ จากผลการประเมินพบว่า คณะกรรมการบริหาร โรงเรียนให้การส่งเสริมและสนับสนุนให้ครูใช้แหล่งเรียนรู้ในการเรียนการสอน อยู่ในระดับมาก ตามความคิดเห็นของครูผู้สอนพบว่าการใช้แหล่งเรียนรู้ทั้ง 4 ประเภท อยู่ในระดับน้อย – ปานกลาง โดยเฉพาะในกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย วิชาวิทยาศาสตร์ และวิชาการงานอาชีพ ใช้แหล่งเรียนรู้ในการเรียนการสอน อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนกลุ่มสาระการเรียนรู้วิชาอื่นๆ ใช้แหล่งเรียนรู้ที่อยู่ในระดับน้อย อย่างไรก็ตามผู้เรียนมีความเห็นว่า ทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ ใช้แหล่งเรียนรู้ทั้ง 4 ประเภทในการเรียนการสอนในระดับน้อย สำหรับการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนอันเนื่องมาจากการใช้แหล่งเรียนรู้นั้น ทั้งผู้สอนและผู้เรียนมีความเห็นสอดคล้องกันว่าอยู่ในระดับปานกลาง

ทศสนีย์ ภิรมย์แก้ว (2547) ได้ประเมินโครงการฝึกอบรมเยาวชนสัมพันธ์ กองบัญชาการตำรวจนครบาล โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการประเมิน โครงการฝึกอบรมเยาวชนสัมพันธ์ กองบัญชาการตำรวจนครบาล โดยประเมินวัตถุประสงค์ของโครงการฝึกอบรมเยาวชนสัมพันธ์ ความจำเป็นของสังคมในการก่อเกิดโครงการฝึกอบรมเยาวชนสัมพันธ์ ด้านปัจจัยนำเข้า โดยประเมินคุณลักษณะของวิทยากร หลักสูตร (ความรู้ เนื้อหาสาระ สื่อต่างๆ) สถานที่ฝึกอบรม งบประมาณ ด้านกระบวนการ โดยประเมินการดำเนินงานของการฝึกอบรม การวัดผลและการประเมินการฝึกอบรม ความเหมาะสมของระยะเวลาการฝึกอบรม และด้านผลผลิตของการดำเนินงานโครงการ โดยประเมินคุณภาพของผู้ผ่านการฝึกอบรม และความพึงพอใจของผู้ผ่านการฝึกอบรม กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการประเมิน คือ เจ้าหน้าที่ตำรวจ วิทยากร คณะดำเนินงาน และกลุ่มผู้เข้ารับการฝึกอบรม จำนวนทั้งสิ้น 218 คน โดยพบว่า ด้านบริบท เจ้าหน้าที่ตำรวจ วิทยากร คณะดำเนินงาน และผู้เข้าฝึกอบรม มีความเห็นว่า เด็กและเยาวชนจะเป็นผู้ใหญ่ที่ดีในวันหน้า ควรได้รับการเลี้ยงดูและการเรียนรู้ที่เหมาะสม มากที่สุด ด้านปัจจัยนำเข้า เจ้าหน้าที่ตำรวจ วิทยากร คณะดำเนินงาน และผู้เข้าฝึกอบรม มีความเห็นว่า เจ้าหน้าที่ตำรวจ วิทยากร คณะดำเนินงาน มีเพียงพอต่อการดำเนินงานมากที่สุด ด้านกระบวนการ เจ้าหน้าที่ตำรวจ วิทยากร คณะดำเนินงาน มีความเห็นว่าการดำเนินงานโครงการเป็นไปตามขั้นตอนกำหนดเวลามากที่สุด ขณะที่ผู้เข้าฝึกอบรมมี

ความเห็นว่าเป็นผู้บริหารระดับสูงแสดงออกถึงความตั้งใจในการจัดโครงการนี้ โดยเข้าร่วมเป็นประธาน เพื่อให้กำลังใจผู้เข้าอบรม มากที่สุด ด้านผลผลิต เจ้าหน้าที่ตำรวจ วิทยากร คณะดำเนินงาน และผู้เข้าฝึกอบรม มีความเห็นว่า โครงการนี้ทำให้ผู้เข้าอบรมได้รู้จักใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์มากที่สุด

จุลทศศักดิ์ จิตเจริญ (2548) ได้ประเมินผลโครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ในเขตพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินผลการดำเนินโครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ในเขตพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ โดยประเมินจากองค์ประกอบ 4 ด้าน คือ ด้านสภาพแวดล้อม (บริบท) ในเรื่องการประสานงาน ความร่วมมือ และขอความช่วยเหลือ ปรีกษารวมถึงการสนับสนุนจากองค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ด้านปัจจัยเข้าของโครงการ ในเรื่องความพร้อมด้านงบประมาณที่ได้รับสนับสนุน ด้านกระบวนการของโครงการ ในเรื่องการดำเนินงานของโครงการ และด้านผลผลิตของโครงการ ในเรื่อง การมีจิตสำนึกร่วมกันของชาวบ้านในการเป็นเจ้าของโครงการกองทุนหมู่บ้าน โดยกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านฯ จำนวน 400 คน และสมาชิกกองทุนหมู่บ้านฯ จำนวน 600 คน ผลการประเมินพบว่า ด้านสภาพแวดล้อมโครงการคณะกรรมการกองทุนและสมาชิกกองทุนหมู่บ้านมีการประเมินผลอยู่ในระดับมาก ด้านปัจจัยเบื้องต้น ด้านกระบวนการของโครงการคณะกรรมการกองทุนและสมาชิกกองทุนหมู่บ้านมีการประเมินผลอยู่ในระดับมาก และด้านผลผลิตของโครงการคณะกรรมการกองทุนและสมาชิกกองทุนหมู่บ้านมีการประเมินผลอยู่ในระดับมาก

วัชรวิ พิรกิตติวรกุล (2548) ได้ทำการประเมินโครงการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาผู้ประกอบการธุรกิจอิสระ บริษัท แอมเวย์ (ประเทศไทย) จำกัด โดยมีวัตถุประสงค์ในการประเมิน คือ เพื่อประเมินโครงการฝึกอบรมเพื่อพัฒนานักธุรกิจอิสระแอมเวย์ บริษัท แอมเวย์ (ประเทศไทย) จำกัด โดยประเมินในด้านบริบท คือ ประเมินความสอดคล้องระหว่างหลักสูตร วัตถุประสงค์ของโครงการฝึกอบรม และความต้องการของผู้เข้าฝึกอบรม ด้านปัจจัยเบื้องต้น คือ ประเมินความพร้อมของปัจจัยที่ใช้ในการดำเนินโครงการฝึกอบรม ได้แก่ สื่อการฝึกอบรม สถานที่สำหรับฝึกอบรม อุปกรณ์ เครื่องมือในการดำเนินการฝึกอบรม เอกสารประกอบการฝึกอบรม การจัดกิจกรรมฝึกอบรม งบประมาณค่าใช้จ่าย และประเมินคุณภาพของวิทยากร ด้านกระบวนการ คือ ประเมินความเหมาะสมของกิจกรรมในการฝึกอบรม ประเมินความพึงพอใจของผู้เข้าฝึกอบรม และประเมินปัญหาการดำเนินงานของโครงการฝึกอบรม และด้านผลผลิต คือ ประเมินความสามารถของผู้เข้ารับการฝึกอบรมเกี่ยวกับการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงาน ประเมินความรู้ ทักษะทัศนคติของผู้เข้ารับการฝึกอบรมตามวัตถุประสงค์ของโครงการ โดยกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการประเมิน ได้แก่ ผู้เข้ารับการฝึกอบรม คณะกรรมการดำเนินงานโครงการฝึกอบรม และหัวหน้า

ในแต่ละองค์กร จำนวน 309 คน ผลการประเมิน พบว่า จุดเด่นของโครงการได้แก่ หัวข้อ การฝึกอบรมสามารถนำไปใช้ประโยชน์และปฏิบัติงานได้จริง รวมทั้งวิทยากรมีความรู้ความเข้าใจ เนื้อหาที่บรรยายแต่ละหัวข้อ มีการเตรียมความพร้อมในหัวข้อที่ได้รับมอบหมาย สามารถสร้างบรรยากาศในการฝึกอบรมได้อย่างเหมาะสมมากที่สุด จุดเด่นอีกประการ คือ สถานที่ที่ใช้ฝึกอบรม มีความพร้อม สามารถสรุปได้ว่า โครงการฝึกอบรมเพื่อพัฒนานักธุรกิจอิสระ บริษัท แอมเวย์ (ประเทศไทย) จำกัด มีประสิทธิภาพเป็นโครงการที่สมควรจะดำเนินการต่อ

อริยา ผลาพฤษ (2549) ได้ทำการวิจัย เรื่อง การประเมินโครงการการใช้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นคนตรีพื้นบ้าน (เทิงเมืองเพชร) โรงเรียนบ้านมะขามโพรง อำเภอแก่งกระจาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเพชรบุรี เขต 2 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินโครงการการใช้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นคนตรีพื้นบ้าน (เทิงเมืองเพชร) ด้านบริบท ด้านปัจจัยนำเข้า ด้านกระบวนการ และด้านผลผลิต โดยประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ บุคคลที่เข้าร่วมโครงการใช้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น คนตรีพื้นบ้าน (เทิงเมืองเพชร) ของโรงเรียนบ้านมะขามโพรง ปีการศึกษา 2546 จำนวน 140 คน ได้แก่ ครู จำนวน 10 คน นักเรียน จำนวน 55 คน ผู้ปกครองและประชาชนในชุมชน จำนวน 70 คน วิทยากรท้องถิ่น จำนวน 5 คน ผลการวิจัยพบว่า วิทยากรมีความคิดเห็นว่า ด้านบริบท และด้าน กระบวนการ มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก ด้านผลผลิตและด้านปัจจัยนำเข้า มีความเหมาะสม อยู่ในระดับปานกลาง ครูมีความคิดเห็นว่า ด้านปัจจัยนำเข้าและ ด้านกระบวนการ มีความเหมาะสม อยู่ในระดับมาก ด้านบริบทและด้านผลผลิตมีความเหมาะสมอยู่ในระดับปานกลาง ผู้ปกครองมี ความคิดเห็นด้านผลผลิตมีความเหมาะสมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ส่วน ใหญ่มีความเหมาะสมอยู่ในระดับปานกลาง ยกเว้นข้อผู้เรียนมีความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาท้องถิ่น คนตรีพื้นบ้าน (เทิงเมืองเพชร) ผู้เรียนทุกคนมีความรู้สึก ชื่นชมและซาบซึ้งในคุณค่าของคนตรี พื้นบ้าน (เทิงเมืองเพชร) ชุมชนและหน่วยงานในชุมชน ชื่นชอบผลของโครงการและสนับสนุน ส่งเสริมโครงการ และควรมีการดำเนินโครงการการใช้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นคนตรีพื้นบ้าน (เทิง เมืองเพชร) ต่อไป มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก นักเรียนมีความคิดเห็นว่าโครงการโดยรวม มี ความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ส่วนใหญ่มีความคิดเห็นอยู่ในระดับ มาก ยกเว้นข้อการจัดกิจกรรมโครงการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น (เทิงเมืองเพชร) ช่วยเพิ่มทักษะคนตรี พื้นบ้านให้กับผู้เรียน และควรมีการดำเนินโครงการการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นคนตรีพื้นบ้าน (เทิงเมืองเพชร) ต่อไป มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด

ธิติมา มหบุญพาชัย (2549) ได้ทำการประเมินโครงการส่งเสริมศักยภาพศูนย์ เยาวชนสัมพันธ์เพื่อการเรียนรู้ด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติดในสถานศึกษา โรงเรียน ภักดิ์พิณชยการและเทคโนโลยี จังหวัดกำแพงเพชร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินโครงการในด้าน

ปัจจัยเบื้องต้น กระบวนการ และผลผลิตของโครงการ โดยกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาได้แก่ ผู้เข้าร่วมโครงการ อาจารย์ที่ปรึกษา ผู้ปกครอง และผู้รับผิดชอบโครงการ ผู้บริหาร ผลการประเมิน พบว่า ด้านปัจจัยเบื้องต้น ในเรื่องทรัพยากรบุคคล งบประมาณ และสื่ออุปกรณ์เทคโนโลยีใช้ สำหรับในการจัดกิจกรรมในโครงการมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก คือ ผู้รับผิดชอบในการดำเนินโครงการมีจำนวนเพียงพอ มีความรู้ ความสามารถในการดำเนินโครงการ และมีส่วนร่วมในการกำหนดความรับผิดชอบในโครงการ งบประมาณในการจัดทำโครงการมีความเพียงพอ สถานที่ในการจัดทำกิจกรรมมีความพร้อม และสื่ออุปกรณ์มีความเพียงพอ และทันสมัย ด้านกระบวนการในเรื่องการปฏิบัติงานและความน่าสนใจ อยู่ในระดับมาก คือ โครงการสามารถจัดขั้นตอนการดำเนินงานได้อย่างเหมาะสม และปฏิบัติงานตามขั้นตอนของโครงการได้อย่างเหมาะสม โครงการสามารถจัดกิจกรรมที่สามารถป้องกันการติดยาเสพติดได้ และมีรูปแบบกิจกรรมที่น่าสนใจ มีความหลากหลายครอบคลุมวัตถุประสงค์ เป็นประโยชน์โดยตรงต่อผู้เข้าร่วมกิจกรรม ใช้ระยะเวลาในการจัดกิจกรรมได้อย่างเหมาะสม ด้านผลผลิต พบว่า การบรรลุ วัตถุประสงค์ ความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมโครงการ การมีส่วนร่วมของผู้เข้าร่วมโครงการ และ ประโยชน์/ผลกระทบที่จะได้รับจากการเข้าร่วมโครงการนั้น อยู่ในระดับมาก คือ ผู้เข้าร่วมกิจกรรม มีความเข้าใจในการป้องกันตนเองจากยาเสพติด และสามารถนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้ มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมด้านการป้องกันยาเสพติดในทางที่ดีขึ้น ผู้เข้าร่วมโครงการสนใจต่อการเข้าร่วมกิจกรรมเช่นนี้อีก และมีความพึงพอใจในโครงการ ผู้เข้าร่วมโครงการได้นำความรู้เผยแพร่และให้คำปรึกษากับเพื่อนและชุมชน เพื่อเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้น ชุมชน นอกจากนี้ผู้เข้าร่วมโครงการได้เสนอว่าควรมีการเพิ่มกิจกรรมให้มีความหลากหลาย กระชับ มากยิ่งขึ้น

บุปผา คงสะอาด (2549) ได้ประเมินโครงการโรงเรียนแสนสุขในจังหวัดสงขลา โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อประเมินโครงการโรงเรียนแสนสุขในจังหวัดสงขลา ตามรูปแบบการประเมิน โดยใช้ชิปโมเดล (CIPP model) โดยประเมิน 5 ด้าน ได้แก่ ด้านสถานะแวดล้อม ด้านปัจจัยเบื้องต้น ด้านกระบวนการ ด้านผลผลิต และด้านผลกระทบ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า ประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอน นักเรียน ผู้ปกครอง และกรรมการสถานศึกษา ในจังหวัดสงขลาซึ่งประกอบด้วย 4 โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนชุมชนบ้านป่าดง โรงเรียนบ้านรับแพรก โรงเรียนบ้านสวรรค์ และโรงเรียนบ้านโคกเภา ผลการประเมิน พบว่า ด้านสถานะแวดล้อม โรงเรียนสามารถกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการให้มีความเหมาะสมในทางปฏิบัติได้จริง ส่วนด้านปัจจัยเบื้องต้น ครูผู้สอนมีความรู้ความเข้าใจในหลักการและวิธีดำเนินการ งบประมาณมีความเหมาะสม วัสดุอุปกรณ์มีเพียงพอในการดำเนินโครงการ ซึ่งในด้านกระบวนการโรงเรียนมี

นโยบายของการส่งเสริมสุขภาพและสิ่งแวดล้อมที่อำนวยความสะดวกการพัฒนาสุขภาพของนักเรียน มี การศึกษาความก้าวหน้า วิเคราะห์ข้อมูล สรุปผล และจัดทำรายงานเสนอต่อหน่วยงานสนับสนุน และหน่วยงานต้นสังกัด อำนาจความสะดวกในการจัดกิจกรรม ความร่วมมือของบุคลากรใน โรงเรียน ผู้ปกครองได้ให้ความสำคัญและเข้าร่วมกิจกรรมของโครงการ โรงเรียนแสนสุข นักเรียนมี โอกาสแสดงความคิดเห็นและส่วนร่วมในการกำหนดจุดมุ่งหมายการเรียนและการประเมินผล รวมถึงได้รับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียน ในด้านผลผลิตสถานศึกษาได้จัดกิจกรรม โครงการ โรงเรียนแสนสุขที่ตรงกับความต้องการของนักเรียน โดยกิจกรรมพัฒนาสุขภาพ สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของนักเรียน ส่งผลให้นักเรียนสามารถนำความรู้ไปใช้ใน ชีวิตประจำวัน ผู้ปกครองมีความรู้ความเข้าใจและมีส่วนร่วมในกิจกรรมและร่วมเสริมสร้างสุขภาพ ให้กับนักเรียน และในด้านผลกระทบ โรงเรียนได้ดำเนิน โครงการโรงเรียนแสนสุขที่เน้น การสร้างเสริมสุขภาพนั้น ส่งผลกระทบให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่ดีขึ้น เกิดทักษะชีวิต สามารถเลือกตัดสินใจ มีทักษะในการจัดการกับปัญหา นำความรู้ที่ได้จากโครงการไปขยายผลกับ บุคคลในครอบครัว ผู้ปกครองมีความพึงพอใจต่อพฤติกรรมมารับประทานอาหารรวมถึง การพัฒนาสุขภาพกายและใจของนักเรียน นอกจากนี้โครงการ โรงเรียนแสนสุขยังเป็นต้นแบบ ให้กับโครงการในเชิงของการสร้างเสริมสุขภาพ และส่งผลกระทบให้เกิดโครงการใหม่อันสืบ เนื่องมาจากโครงการ โรงเรียนแสนสุข ทั้งนี้ควรมีการประเมินติดตามผลของนักเรียนที่เข้าร่วม โครงการ เพื่อจะได้ทราบเกี่ยวกับการนำความรู้จากโครงการไปปรับใช้ในการพัฒนาตนเองและ บุคคลใกล้ชิดอย่างต่อเนื่อง

สมศรี ขอบกิจ และคนอื่นๆ (2551: 117 - 140) ได้วิจัยเรื่อง การบริหารจัดการ วัฒนธรรมท้องถิ่นด้วยกระบวนการรื้อฟื้นและปรับประยุกต์สื่อพื้นบ้าน “ดาระ” เพื่อสร้างสายใย ชุมชนคนควน โคน จังหวัดสตูล จากผลการวิจัยพบว่า บริบทชุมชนมีผลต่อการสืบทอดดาระ และ ดาระยังสามารถทำหน้าที่ให้กับสังคมในระดับต่างๆอยู่ และผลที่เกิดจากการผลิตซ้ำดาระอย่างครบ วงจร ทำให้สมาชิกในชุมชนเกิดการรู้จัก รู้ใจ รู้ใช้ และรู้รักษาดาระ รวมตลอดถึง ดาระยังสามารถ สร้างคน สร้างเครือข่าย สร้างศักดิ์ศรีสื่อพื้นบ้าน สร้างองค์ความรู้และสร้างความยั่งยืนของสื่อได้ โดยในการผลิตซ้ำตัวสื่อและสารของดาระนั้น อาศัยกลยุทธ์การสร้างความรู้โดยการปรับประยุกต์ สาร กลยุทธ์การสร้างพื้นที่ กลยุทธ์การเลือกทำงานกับกลุ่มผู้รับสารเฉพาะกลุ่ม กลยุทธ์การสื่อสาร แบบมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่แตกต่างหลากหลาย กลยุทธ์การใช้สิทธิทางวัฒนธรรม กลยุทธ์การ สร้างสื่อสนับสนุน กลยุทธ์การเปิดพื้นที่การสื่อสารกับทุกเพศหรือการทำงานแบบ gender – related กลยุทธ์การให้สถานภาพ และกลยุทธ์การสร้างเครือข่าย

สุปราณี เวชประสิทธิ์ (2550: 145 - 163) ได้ทำการวิจัย เรื่อง การประเมินโครงการ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จังหวัดสมุทรปราการ โดยกำหนดจุดประสงค์ของการประเมิน เพื่อศึกษาบริบทของโครงการด้านความต้องการจำเป็น ความมุ่งหมาย และจุดประสงค์ของโครงการ เพื่อประเมินความพร้อมและความเหมาะสมของปัจจัยนำเข้า ด้านหลักสูตร ครูผู้สอน และสื่อ วัสดุอุปกรณ์ สถานที่ เพื่อประเมินความเหมาะสมของกระบวนการดำเนินงาน ด้านบุคลากร ด้านงบประมาณ ด้านวิชาการ และด้านธุรการ และเพื่อประเมินผลผลิตของโครงการ ด้านจำนวนนักเรียนที่เข้าเรียน และจำนวนนักเรียนที่สำเร็จการศึกษา ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน พฤติกรรมสะสม ด้านเบญจศีล เบญจธรรม เจตคติต่อพระพุทธศาสนา และความสามารถและการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาของนักเรียน ซึ่งเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม แบบทดสอบ และแบบประเมิน จากผลการวิจัยพบว่า ในการศึกษาบริบทของโครงการด้านความต้องการจำเป็น พบว่าลักษณะของโครงการในด้านส่งเสริมด้านคุณธรรมจริยธรรมยังมีความจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับสังคมในปัจจุบัน แต่ความมุ่งหมาย และจุดประสงค์ของโครงการ ไม่ได้มีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของสังคม การประเมินปัจจัยนำเข้าด้านหลักสูตร ครูผู้สอน และสื่อ วัสดุอุปกรณ์ สถานที่ พบว่า มีความพร้อมและความเหมาะสมอยู่ในระดับต่ำกว่าเกณฑ์ การประเมินกระบวนการดำเนินงานด้านบุคลากร งบประมาณ วิชาการ และธุรการ พบว่า ไม่สอดคล้องกับเกณฑ์มาตรฐาน และการประเมินผลผลิตของโครงการ พบว่า มีนักเรียนจบการศึกษาจากศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จังหวัดสมุทรปราการ จำนวน 582 คน คิดเป็นร้อยละ 83.38 แสดงว่าการดำเนินงานของศูนย์ประสบความสำเร็จมากกว่าร้อยละ 70 ซึ่งเป็นเกณฑ์การประเมิน การประเมินผลลักษณะทางพระพุทธศาสนาของนักเรียน ไม่ผ่านเกณฑ์การประเมิน กล่าวคือ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่องเบญจศีล เบญจธรรม ด้านพฤติกรรมสะสมด้านเบญจศีล เบญจธรรม และเจตคติต่อพระพุทธศาสนา รวมทั้งความสามารถและการปฏิบัติทางพุทธศาสนาของนักเรียนที่เรียนในศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ไม่แตกต่างกับนักเรียนที่ไม่ได้เรียนในศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

สุภาพร แซ่อึ้ง (2551: บทคัดย่อ) ได้ประเมินโครงการ โรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ กลุ่มโรงเรียนเอกชนสามัญ อำเภอบาง จังหวัดยะลา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินความพร้อมด้านปัจจัยพื้นฐาน ความเหมาะสมของกระบวนการดำเนินงาน ประสิทธิภาพของโครงการ และศึกษาปัญหา อุปสรรค ข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาโครงการ โรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ กลุ่มโรงเรียนเอกชนสามัญ อำเภอบาง จังหวัดยะลา แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการประเมิน ได้แก่ เอกสารที่เกี่ยวข้องกับโครงการ ผู้บริหาร 4 คน ครู 215 คน นักเรียน 370 คน และผู้ปกครองนักเรียน 370 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย แบบสอบถาม แบบทดสอบความรู้ แบบวัดความ

ตระหนักต่อคุณค่าโครงการ และแบบบันทึกข้อมูลที่เกี่ยวข้อง จากผลการประเมิน พบว่า ปัจจัยพื้นฐานของโครงการมีความพร้อมโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยแนวทางการดำเนินงาน และวัตถุประสงค์อยู่ในระดับมาก ผู้บริหารและครุมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการอยู่ในระดับปานกลาง และตระหนักต่อคุณค่าโครงการอยู่ในระดับมาก การจัดสรรงบประมาณเพื่อใช้ในโครงการอยู่ในระดับมาก ผลการประเมินความเหมาะสมของกระบวนการดำเนินงานโครงการโดยรวมอยู่ในระดับมาก ผลการประเมินประสิทธิผลของโครงการโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยพบว่า สุขนิสัยของนักเรียนอยู่ในระดับมาก น้ำหนักและส่วนสูง สมรรถภาพทางกาย สถิติการเจ็บป่วยของนักเรียนอยู่ในระดับผ่านเกณฑ์ ในการประเมินพบปัญหาเกี่ยวกับโครงการที่สำคัญ คือ อุปกรณ์กีฬาที่มีน้อยและเครื่องเล่นในสนามเด็กเล่นไม่เพียงพอ นักเรียนไม่ค่อยได้รับการตรวจสุขภาพ การทดสอบสายตาและการได้ยิน ซึ่งมีข้อเสนอแนะสำคัญ คือ ให้โรงเรียนจัดสรรงบประมาณจัดซื้ออุปกรณ์กีฬาและเครื่องเล่นในสนามเด็กเล่นให้เพียงพอ ควรประสานไปยังเจ้าหน้าที่สาธารณสุข เพื่อตรวจสุขภาพของนักเรียนอย่างสม่ำเสมอและทั่วถึง ควรให้ความรู้และสร้างความตระหนักแก่นักเรียน เรื่องการดูแลสุขภาพ

4.2 งานวิจัยต่างประเทศ

ไทเลอร์ (Tyler, 2002) ได้ทำการศึกษา เรื่อง โลกทัศน์กำลังเปลี่ยนแปลง วัฒนธรรมของโลกด้วยการทำลายอย่างสร้างสรรค์ โดยพบว่า การแลกเปลี่ยนข้ามวัฒนธรรมนำมาสู่การปะทะกันของคุณค่าทางวัฒนธรรม แต่ที่สำคัญ โลกมีช่องทางทางเลือกที่กว้างขึ้น วัฒนธรรมเก่าต้องเปิดทางให้กับวัฒนธรรมที่ใหม่กว่า ประเทศต่างๆ จึงจะสามารถแบ่งปันสินค้าวัฒนธรรมได้มากยิ่งขึ้นกว่าเดิม ในบางภูมิภาค การได้มาในการเข้าถึงชุมทรัพย์ทางวัฒนธรรมของโลกและความสามารถที่จะขายสินค้าของตนในต่างประเทศ อาจจะต้องแลกกับการสูญเสียลักษณะบ่งเฉพาะบางอย่างของตนไป ดังนั้น แม้โลกทัศน์ได้ทำลายบางอย่างลงไป แต่ก็ได้สร้างสิ่งใหม่ขึ้นมา จากการวิเคราะห์การค้าสินค้าวัฒนธรรมระหว่างประเทศ อาทิ ดนตรี งานเขียน ภาพยนตร์ งานศิลปะ พบว่า การแลกเปลี่ยนข้ามวัฒนธรรมได้ช่วยแพร่หลายนวัตกรรมใหม่ๆ ทางด้านวัฒนธรรม และสร้างสรรค์สินค้าวัฒนธรรมให้มีคุณภาพสูงขึ้น ทำให้ผู้บริโภคมีตัวเลือกมากขึ้น และสร้างให้การค้าและการตลาดมีความเฟื่องฟู

คารุโซและยัง (Caruso and Young, 2004: บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ศิลปะเปรียบเหมือนกับการกระทำทางการเมือง: การแสดงออกของเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม อัตลักษณ์ของตนเองและเพศ ในการทำงานของสองศิลปินชาวเกาหลี และลูกครึ่งเกาหลีอเมริกัน (Yong Soon Min, Suk Nam Yun) มีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบวิถีชีวิตของศิลปิน 2 คน โดยคนแรกอาศัยอยู่ในกรุงโซล ประเทศเกาหลีใต้ และอีกคนอาศัยอยู่ในนครลอสแอนเจลิส ประเทศสหรัฐอเมริกา

โดยเป็นการศึกษาถึงผลกระทบของสังคม การเมือง และวัฒนธรรมที่มีต่อการแสดงออกทางศิลปะ และประสบการณ์ชีวิตและสถานภาพของผู้หญิงในสังคมเกาหลีและชนกลุ่มน้อยเกาหลีผู้อพยพเข้าเมืองในสหรัฐอเมริกา โดยผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบชี้ให้เห็นว่าศิลปินทั้งสองมีจิตสำนึกของการเป็นผู้หญิงเกาหลีในหลายแง่มุม งานศิลปะของพวกเขาแสดงถึงอัตลักษณ์และตัวตนของผู้ให้ข้อมูล โดยกิจกรรมทางวัฒนธรรมในบริบทของเกาหลี และวัฒนธรรมในบริบทของสหรัฐอเมริกา ส่งผลต่อเอกลักษณ์เฉพาะตัวในงานศิลปะของผู้ให้ข้อมูล

นูเรีย (Nuria, 1997: 550) ได้ทำการศึกษาการสอดแทรกความรู้ เนื้อหาความรู้ ทักษะ และความรู้ความเข้าใจแก่ผู้ใช้แรงงาน โดยบูรณาการเข้ากับหลักสูตรการฝึกอบรม เพื่อการประกอบอาชีพ วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาในการให้ความรู้แก่ผู้ใช้แรงงานในเชิงวิชาการ โดยศึกษาจากกลุ่มคนว่างงานในประเทศสเปนที่เข้ารับการฝึกอบรมวิชาชีพ ผลการวิจัยพบว่า การเข้ารับการฝึกอบรมโดยเฉพาะในสาขา เนื้อหาที่เป็นที่ต้องการในสถานการณ์ปัจจุบันเป็นปัจจัยสำคัญหรือเป็นสิ่งจำเป็นในการดำเนินงาน แต่ยังไม่เพียงพอต่อการทำให้มีงานทำได้ เนื่องจากกลุ่มที่วิจัยนี้เป็นแรงงานในระดับล่าง การศึกษาต่ำและยังขาดคำแนะนำ และการให้ความรู้เพื่อการประกอบอาชีพ จึงได้มีการศึกษาวิจัย หลักสูตรการแนะแนวและฝึกอาชีพนี้ โดยมีรายละเอียดพบว่า ปัจจัยสำคัญในการให้ความรู้แก่ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้ดี คือ มีการแนะแนวหรือการให้คำปรึกษา ด้านการประกอบอาชีพแทรกอยู่ใน เนื้อหาเชิงวิชาการในระหว่างการฝึกอบรม เอกสารประกอบการสอนที่มีเนื้อหาละเอียด โดยมีการให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมตอบแบบสอบถาม เพื่อแสดงความต้องการในการเข้ารับการอบรม การปรับเปลี่ยนเนื้อหาวิชาให้เข้ากับสถานการณ์และความต้องการของผู้เรียนในแต่ละกลุ่มอบรม การทดลองนี้ทำกับศูนย์การศึกษาอาชีพ 3 แห่งในเขตอุตสาหกรรมของเมืองบาเซโลนา (Barcelona) โดยอ้างอิงรูปแบบการประเมินของสตัฟเฟิลบีม (Stufflebeam's CIPP Model) ซึ่งให้ผลว่า การปรับปรุง หลักสูตรการฝึกอบรมช่วยทำให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรม ได้รับการพัฒนาด้านความรู้ ทักษะ ความชำนาญในการทำงานดีขึ้น

มาร์ทซ์ (Martz, 1981: 134) ได้ใช้รูปแบบการประเมินแบบซิปป์ประเมินโครงการศึกษาด้าน โภชนาการศาสตร์ในโรงเรียนชนบทของรัฐเพนซิลวาเนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา โดยใช้วิธีรวบรวมข้อมูลของโครงการ โดยมีวิธีการ คือ ด้านบริหารรวบรวมข้อมูลโดยการสำรวจเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการประเมินความต้องการจำเป็นของนักเรียน ด้านปัจจัยเบื้องต้น ทำการศึกษาพัฒนาการของโครงการที่เกิดขึ้น โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ปกครอง ชาวบ้านในชุมชน ครูและผู้บริหาร โรงเรียน ด้านกระบวนการ ศึกษากระบวนการดำเนินการของโครงการ จากกิจกรรมที่ทำทุกวัน และด้านผลผลิต ทำการทดสอบความรู้ด้าน โภชนาการของนักเรียนที่เข้าร่วมโครงการ และสัมภาษณ์ ผลการประเมิน พบว่า โครงการมีประสิทธิภาพดี นักเรียนมีความรู้ด้าน

โภชนาการในระดับสูง แต่ผู้วิจัยให้ข้อคิดเห็นว่าการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับผลกระทบของโครงการในระยะยาวนั้นเป็นไปได้ยาก

โรบินสัน (Robinson, 1992: abstract) ได้ศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างการศึกษาและการพัฒนา ชุมชน ผลการวิจัยพบว่า ในการจัดการศึกษาควรเปิดโอกาสให้ท้องถิ่น ประชาชน ท้องถิ่น หรือประชาชนชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา เพื่อที่จะแก้ปัญหาของชุมชน ได้อย่างเหมาะสม และสอดคล้องกับสถานการณ์จริง

แมคเคย์ (Mackay, 1995: abstract) ศึกษาการแสดงดนตรีพื้นบ้านของเมืองโนวาสกอตตา ผลการวิจัยพบว่า ชาวบ้านในเมืองโนวาสกอตตา มีความซาบซึ้งและภูมิใจในภูมิปัญญา ด้านดนตรีพื้นบ้านของตนเอง และพยายามที่จะสืบทอดความรู้ให้แก่ลูกหลาน โดยวิธีการถ่ายทอดความรู้ที่ปฏิบัติ คือ การไปอยู่ร่วมกับประชาชนชาวบ้าน

สรุป การศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในบทนี้ เป็นแนวทางการประเมิน โครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน “คาระ” สานสายใยสู่ชุมชน อำเภอควนโดน จังหวัดสตูล ซึ่งการดำเนินการประเมินครอบคลุมในเรื่องปัจจัยเบื้องต้น กระบวนการดำเนินงาน และผลผลิตของโครงการ ทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อมูลผลของดำเนิน โครงการ ข้อมูลด้านปัญหา และอุปสรรค ของโครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน “คาระ” สานสายใยสู่ชุมชน อำเภอควนโดน จังหวัดสตูล